

0510

184374/5

МОЛОДНЯК

1434

№ 6576

5

З М І С Т

Поезії: І. Бойко, М. Дубовик.

Проза: В. Кузьмич—Авіо-спіралі;
М. Дієв (В. Строменко)—Останній
граф; Л. Скрипник—Ніч.

Статті: Є. Холостенко—Образо-
творче мистецтво й маси; Г. Овчаров—
Поборник марксистської думки.

Гумор: Ю. Вухналь—З блок-нота.

Літературно-мистецька хроніка.

Бібліографія.

—

Т Р А В Е Н Ї

Ц К Л К С М У

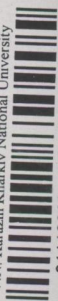
ЖАРКІВ

1928

1928

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

V.N. Karazin Kharkiv National University

01118388

5

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

А. Александровіч (Білорусь), Багмут І., Барашка Іл. (Білорусь), Бойко І., Влизько О., Вухналь Ю., Галь Церво (Польща), Гаско М., Голуб Ф., Гончаренко Ів. (Лубні), Голота Петро, Гордієнко Дм., Гримайло Я., Даніман Б., Десняк В., Строменко В. (Дієв Марко) (Запоріжжя), Донченко Олесь, Дубовик М. (м. Дніпропетровське), Дукин М., Дудар Ал. (Білорусь), Заліський П., Зарва І., Затонський В., Клочья Ан., Коваленко Б. (Київ), Косарик-Коваленко Дм., Ковтун Ів., Кожушний Марко, Конторин О., Корнійчук О., Коряк В., Кузьмич В., Кундзіч Олексій, Кулик Ів., Кириленко Ів., Ладен О., Лакиза П., Лимар В., Ліберман Д. (Стара Бухара), Масенко Терень, Момот Ів., Новіков Г. (Кривий Ріг), Новицький М., Овчаров Г., Озерний Т., Палівець Ів. (Кремінчук), Первомайський Леонід, Пуччето Макароні, Радченко П., Рудерман М. (Москва), Сидоров А., Скрипник Л. (Сталіно), Скрипник М., Смілянський Л., Таран Ф., Теодор Орісіо, Толкачов П. (Азербайджан), Усенко Пав., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга-Шульженко М. (Умань), Хвиля Андр., Худяк В. (Донбас), Філіпов О., Фомин Євген (Херсон), Фурер В., Юринець В.

РІК ВИДАННЯ—ДРУГИЙ

„МОЛОДНЯК“ — виходить що-місяця (1—15 числа) на 8—10 друкованих аркушів (128—160 стор.).

„МОЛОДНЯК“ — продається в усіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА ЖУРНАЛУ „МОЛОДНЯК“:

На рік	4 карб.
На 6 міс.	2 „
На 3 „	1 „ 10 коп.
На 1 „	— „ 40 „
Ціна окремого № (в роздр. продажу)—50 коп.	

Передплату надсилати на адресу: м. Харків, Пушкінська вул., № 24 (поштова скринька 300), Видавництво „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“, журнал „МОЛОДНЯК“.

Літературно-критична БІБЛІОТЕКА журналу „МОЛОДНЯК“

Літорганізація та редакція журналу „МОЛОДНЯК“ розпочали видання літературно-критичної бібліотеки. До бібліотеки ввійдуть збірки прози, поезії та критики. Розмір кожної книжки від 2 до 3 друк. аркушів.

КНИЖКИ, ЩО ВИЙШЛИ Й ПОСТУПИЛИ В ПРОДАЖ:

Олексій Кундзіч—В ущелинах республіки. Новели. Стор. 80, ц. 45 к.
Вол. Кузьміч—Італійка з Мадженто. Повість. Стор. 96, ціна 65 коп.
Іван Момот—Літературний комсомол. Критичні статті, Ст. 96 ц. 45 к.
Юрій Вухналь—Початкуючий. Літературні гуморески. Стор. 54, ціна 35 к.
Лев Скрипник—Вибух. Оповідання. Стор. 112, ціна 65 коп.
Лев Скрипник.—Двісті п'ятдесят перша верства. Оповідання. Ст. 111. ціна 70 к.

ВИГОТУВАНО Й ЗДАНО ДО ДРУКУ ТАКІ КНИЖКИ:

Володимир Юринець—Значіння Плеханова для марксівської соціології мистецтва.

Леонід Первомайський—Оповідання.

В. Строменко (Марко Дієв)—Плавні. Оповідання.

Петро Радченко—Скрипка. Оповідання.

Крім цих книжок, по бібліотеці буде видано збірки авторів:

ПРОЗА — Андрій Клочья, Л. Смілянський, П. Радченко.

ПОЕЗІЇ — Ярослав Гримайло, Іван Гончаренко, Олесь Донченко, Євген Фомин.

КРИТИКА—Вол. Коряк, Андрій Хвиля, Борис Коваленко.

Замовлення надсилати на адресу: Харків, вул. Вільної Академії, № 6. Видавництво „Пролетарий“.

МОЛОДНЯК

№ 65/6

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

О Р Г А Н Ц К Л К С М У

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

Ф. ГОЛУБА, П. ЛАКИЗИ, Т. МАСЕНКА,
О. ФІЛІПОВА, П. УСЕНКА

5
(17)

ТРАВЕНЬ

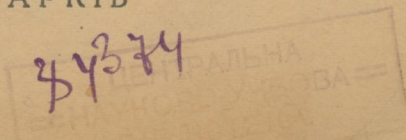
1928

ХАРКІВ

59

68

44374

05 [329 . 14 к : 381 . 3]

А. Р
Вух
Го
(Ді
Ду
Ко
то
ле
М
лі
Р
с
Л

01/20/8

Укрголовліт № 41/ж
Друкарня ВУЦВК'у
„Червоний Друк“.
Зам. № 2864—2000.

ВОЛОДИМИР КУЗЬМИЧ

АВІО-СПІРАЛІ

Володимиру Корякові

Повість

Частина друга*

1. ЗАХОВАНИЙ ЗАВОД

Одгарматили роки громадянської, ущухли розкати зенітної артилерії. Небо замовкло й осиротіло, розпрощавшись зі своїми ранковими бойовими гістьми—літаками.

Одного дня робітники „Ремонтного Авіо-заводу № Ікс“ почули новину. До складу інженерів призначалося на керовничу частину Авіо-Синдикату Косенка Луку—за начальника виробничої частини всього заводу і Орлова Віталія, полоненого біло-літуна—за інженера до аеропланно-зборного цеху.

За короткий час новина розійшлася по майстернях. Робітники зацікавилися цим і чекали дня, щоб побачити нове начальство.

Літо вже гриміло грозами, палало щоденною спекою, коли прибули до заводу Косенко та Орлов.

Вони давненько блукали перед тим по Києву, питаючи у прохожих шляху до авіо-містечка, де містилася Н-ська авіо-бригада з парками, з ангарами та іншим авіо-майном.

Прохожі, звичайно, не знали, де воно, і відмовлялися будь-що показати. Так колишні літуни пройшли чудовим узбережжям Дніпра, задивилися на ранкову хмарність небокраю, що тяглася по-над широким річищем і пароплавними затоками.

Пароплави мирно гули сиренами і, як ситі соми, гойдалися на хвилях. Їхній дим ішов рівним стовпом і слався під горою, розпливаючись синім газом.

На північ білим осяяним конусом стояла дзвіниця Лаври—мовчазна, закохана в німоту річного краєвиду. І хрест не блищав, як колись, бо вкритий мутним нальотом гроз.

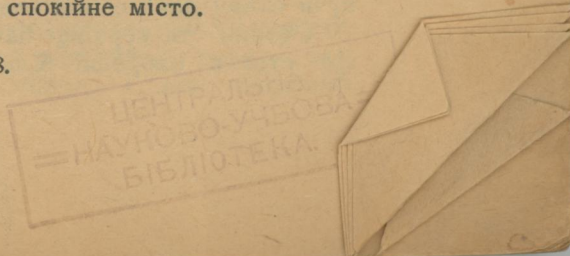
Сади, парки—кучеряві гірлянди—обмережували стрункі геометричні квартали. Над дахами пливали струмки золотого проміння. Сонце блукало по ущелинах міста, в ромбах улиць і проспектів, дерлося в гущу руху, в товщу прозорості і майже невлітимої куряви.

Люди поспішали до своїх справ, пробуджені гудками. Здавалося—кихів різнобарвний муравник.

Над Деміївкою та вокзалом колисалася плівка ніжно-фіолетового кольору. Це дихали фабрики і наповняли повітряний океан згустком задушливого диму.

Косенко впевнено позирав на стародавнє місто, і його втомлене серце всюди почувало розлив щасливого життя. Він мусив визнати, що війна і служба у флоті досить-таки потріпали його організм. І от—сьогодні йому вперше довелося за сім років побачити спокійне місто.

* Продовження. Початок див. „Молодняк“ № 4, 1928.

Радість вливалася в нього. І бажалося мовчати, щоб краще пережити розквіт відроджених сил. Риси його м'ягшали. Очі доброзичливо перебігали з предмета на предмет, з людини на людину. На обличчі ясніше й ясніше виростали дужки нестримної усмішки.

— Ну, товаришу Орлов. Значить, працюватимемо над здійсненням ідеї?

— Звичайно, друже! Гадаю, що перешкоди ми переборемо,—говорив високий худорлявий чоловік тридцяти двох років. Темно-криваві губи випустили ще кілька слів і знову злиплися, немов би склеєні. Широкі риси загорілого обличчя свідчили про сталість і чесність людини. Ніс підгинався униз орлиним дзьобом. Брови випиналися на гультях черепної коробки. Очі виражали живою думкою,—і це надавало обличчю виразу інтелігентності, виразу типової офіцерської шляхетності.

— Я сподіваюсь,—вимовив знову Орлов,—що держава дасть гроші, матеріал і робочу силу. Так я говорю?

Розмова точилася навколо винаходу, зробленого Лукою півроку тому в Інституті Інженерів Повітряної Флоти. Вперта учоба зформувала ідею Косенка. Він довго обмірковував її, мучився, горів бажанням здійснити і нарешті після багатолітнього думання зрозумів, що цю ідею, таку дорожчійну—не можна заховувати в своїх мозках, а треба, як найшвидше накреслити її і подати на розгляд найвищим науковим установам республіки.

Цю гадку виношував він роки і лише тепер почув у собі заклик до народження ідеї винаходу.

Так розмовляючи, вони надібали на вулиці червоноармійця з авіаційним значком—пропелер та крила на голубих петличках. Червоноармієць показав їм шлях.

Подякувавши, обидва пішли по шосе, за яким визирало на обрії чисте поле з розкиданими окремими деревами.

Над головами раптом загуркотіло, засвистіло. Здивовані друзі підвели голови.

Низько-низько летів аероплан закордонної конструкції—перший вісник економічної весни.

— З Харкова?

— Очевидно, рейси починаються!

Літак прошумів у zenіті. Гострі очі Орлова якось помітили відчинене вікно пасажирської кабінки і малюсеньку хустинку, що привітно махала на землю.

— Жінка-пасажирка! Цікаво, хто вона?—запитав він, дивлячись на те, як літак зробить спуск, як колеса зачеплять землю, чи без пилюги, чи з хмарами розмолотого ґрунту.

Але, на жаль, Орлов не побачив, як сідав аероплан, бо аеродром був іще далеко.

За містом, на краю аеродрому з'явилися сірі контури присадкуватих будівель. Здалека вони ховалися в земних складках і навряд чи хтось із сторонніх догадався б, що тут в авіо-селищі, крім льотної станції, містяться цехи і досить, численні цехи „Ремонтного Авіо-Заводу № Ікс“. Таких заводів у Києві було три і друзі потрапили на один із них.

Завод не гуркотів, як інші. Він не завивав ранком своїми гудками, як наприклад—залізничне депо або арсенал. І навіть ніхто не чув його зойків, шуму варстатів, чи громового ухання пневматичних молотів. Їх просто не було. Часто траплялося, що пастушки нічого не чули, жемучи отари повз самий завод.

Селяни та верхівці бачили лише дві чи три постаті мільйонерів, що стояли озброєні біля вартових будок. Сам же завод здавався

мертвим, немов би його величезні сараї служили склепом для якихось таємних речей.

— Де тут завод?—запитав Лука у дівчини, що несла до міста кошики з глечиками молока.

— А гляньте навкруги, пошукайте фабричного димаря—там напевно і завод,—наївно відповіла вона і подалася далі.

На жаль, навкруги не було жодного димаря. Десь у Києві виструнчилися червоні цегляні стовпи, що з них чорними смугами простелявся дим.

— Та що за дурниця?—жартуючи, запитав Косенко,—нема заводу, та й край, наче він грається з нами у схованки.

— Він і не мусить мати димаря. Його нема. Це—новий тип заводу, що цілком живе з електро-енергії міста. Це—завод майбутнього!

І дійсно, як ствердження цієї думки—вони побачили довгу ланку залізних ажурних щогол, що тяглися з міста. Це були естокади електропередачі.

Для стороннього ока вони скидалися на нову лінію трамваю, прокладену до аеродрому. Але не вистачало рейок.

Обидва подорожні посміхнулися.

— По правді, я не долюблюю димарів—вони псують своїм димом повітря,—зауважив Косенко, дивлячись на Орлова.

Той кивнув головою.

Цього моменту вони надійшли до брами заводу і показали перепустки міліціонерові.

* * *

В кабінеті директора Задрики панувала абсолютна тиша. Папери лежали на бюварі і видно було, що рука господаря дуже часто перегортає їх, і так само ретельно складає їх у папки. А тому, що паперів прибувало багато—кількість папок зростала. Вони нагромаджувалися й утворювали небезпеку для особи директора. Коли виникала потреба знайти папірця від військових органів, або негайно взнати число замовлення що до ремонту літаків, чи відшукати технічні інструкції Авіо-Синдикату і порівняти їх зі старими наказами „Голов-Авіо“, Задрика копирив губи, лаявся і проклинав той день, коли він народився.

— Це—безголов'я,—волав він, із жахом дивлячись на папери, жовті, сині, білі і ще раз білі. Він хапав їх десятками і починав листати.

Папірець не знаходився.

Тоді він кликав двох чи трьох чоловіка з контори і наказував їм негайно відшукувати.

— Біс його зна! Хто це розводить такий бюрократизм, кому потрібні такі гори паперу?

Конторники на швидку руку перекидали купи і, загубивши з півгодини, нарешті витягали потрібне число замовлення то що.

— Ферапонте Івановичу! А може краще зібрати їх до купи та розсортувати?—питав хто-небудь із них.

— Гаразд, гаразд! Тільки не зараз. Потім—я не маю часу. Краще я зроблю це сам.

І Ферапонт Іванович заходжувався біля нової справи, не дуже второпавши попередню. Він ніколи не дозволяв собі витратити більше п'яти хвилин на вирішення будь-якого питання.

— О, да! Ви розумієте, що ми давно мусимо привчатися працювати за НОП'ою? Я вважаю, що мій розум остільки здатний до праці і, так при звичаївся, що я за один раз второпаю справу і дам потрібний зворот роботі.

Щоб здивувати службовців і технічний персонал, він робив спроби виконувати дві-три справи заразом. Прикладом: він приймав інженера, слухав його доповідь, стежив за освітленням усіх боків виробничого процесу, а сам одночасно читав англійський журнал „The Technike and Science“ і тут же підкреслював цікаві місця червоним олівцем.

Інженери спершу карячили очі, а потім помітили, що він робить це навмисно, прилюдно, щоб набути слави „Київського Цезаря“. Правда, йому вдавалося і слухати, і читати, і писати, але така наукова „комплексна праця“ (як він називав), швидко дала наслідки: інженери (принаймні, частина) привчилися саботувати доповіді, говорити—аби говорити. Задрика іноді помічав це, частіше—ні, і тоді повільно виростала впевненість, що „на Шипці все гаразд“.

— Я хочу навчити працювати всіх синтетично,—виголошував він усюди. Вмійте з'єднувати мислення, слухання, читання, або балакання!

Далі він розвивав теорію „Координації мозкової роботи“—цеб-то, поєднання праці двох чи трьох центрів, і дійшов до того, що вивісив у кабінеті діаграму: „Мій день“. Серед усяких навантажень почесне місце займав напис: „мої співи“.

Сьогодні йому довелося відшукувати папери від Клейстера, що стосувалися Орлова та Косенка.

— Шукайте, шукайте, товаришу!—гукав він на конторника і дуже жалкував, що, не зважаючи на наукову організацію праці, він не впорався з розкладанням паперів.

— От бісова робота! Тільки хочеш скласти—час проминув, тільки візьмешся—лети на засідання. Біда та й тільки! Рвуть сюди, туди—власне, треба стати сорокоголовою гідрою, щоб виконати усі завдання.

І він дав собі слово—завтра нарешті покінчити з хаосом у власному бюварі. Досі це йому не вдавалося, бо він більше думав про НОП, ніж працював по НОПі.

Конторник незабаром витяг листа Клейстера.

— Ледви надивав...

Задрика впився чорними очима в написане, підібрав широкі штанини і сів у крісло. Висока постать ставного мужчини потонула в оксамиті.

Чолом побігли непевні зморшки—він щось пригадав.

Ось він, цей папір, що не так давно надіслав йому Клейстер про ситуацію авіо-установ і про те, що:

1-ше: заводи мають скоротити свої виробничі плани, оскільки нема військових замовлень;

2-е: розвиток авіації (і це загальний, на думку Клейстера, закон) починається тоді, коли починається війна і, занепадає, як тільки скінчиться. Виходить—війна—найперший стимул технічного прогресу;

3-те: нині потрібно розпродувати старе майно, щоб мати гроші для дальшого поступу;

4-те: не можна покладатися на свої сили, а треба прохати допомоги, шукати засобів і підтримки по-за межами Радянської Землі.

— Це дуже важливе питання. Принципове. Я вирішую його так,—сповіщав Клейстер.—Або: бойкот закордонних фірм—і ми матимемо „авіаційну дулю“; або: зв'язок з нашими авіо-друзями—і матимемо практичний наслідок—буйний розвиток авіації, максимальне поширення масового авіо-спорту, приплив нових сил, конструкторських, літунських.

Це буде осяйна доба! Прекрасний час! День авіаційного свята буде одним із найурочистіших днів комуністичної громади...—Клейстер захоплено писав про все—про техніку, політику, фантазію і свої плани, що відіграють далі, як упевниться читач, велику роль в його особистому житті і майже передумовлять трагедію наших героїв і всього авіо-заводу.

Задрика перечитував ці папери—й офіційні, й особисті, і думав знову, що не погано мати високу підтримку і щире ставлення Клейстера—могутньої в його уяві людини.

— Авіо-почта,—голосно сповістив кур'єр, подаючи йому листа з печаткою „*par avion*“.

— З Харкова?

— Так, прилетів „Рон'є-Ракета“.

— З пасажирами?

— Одна жінка і два якихся репортери. Репортери пішли, жінка илася.

— Цікаво, одначе...—заклопотано подумав директор і розірвав конверта. Писав йому Клейстер з Харкова:

— Шановний Ферапонте Івановичу!

На превеликий жаль, я не встиг розповісти вам на останньому. побаченні про двох нових спеціалістів, надісланих з Москви.

Перший: Косенко Лука—прекрасний літун вищого пілотажу, має досить ґрунтовну підготовку і широкий технічний кругозор. Людина на перший погляд здається щирою, безпосередньою, але лише на перший погляд. Це, так би мовити—самоомана почуття!

Я дізнався про це тут же, в Авіо-Синдикаті, куди він прийшов з пропозицією використувати його винахід на авіо-заводах при будіванні літаків.

Між нами виникла суперечка; проте, Ферапонте Івановичу, не думайте, що я не долюблюю Косенка. О, ні, це—мій давній знайомий, і на мою думку—його чудовий характер зіпсувало бажання стати, обов'язково стати авіо-конструктором. Освіту має радянську, але хто не знає, як поставлено наші ВУЗ'и? Диплом—радянський, стажу інженера—нема. Критичного ставлення до своєї ідеї—нема, всього нема,—а єсть палке, азійське бажання—стати! стати! стати—„будівником флоти“ (?) Ви розумієте, Ферапонте Івановичу?..

Я зауважив йому:

— Любий товаришу. Погоджуюся з вами, але... але...

... І нарешті ми домовилися до того, що його проекта ми розглянемо (він іще збирається креслити його якщо він відповідатиме науковим вимогам).

Він задовольнився.

Тоді я підписав наказа, що при чає його до Вас з правами начальника виробничої частини. З цим він упорається, бо має чималий досвід у роботі, зборці та ремонті машин.

Цим ми зробили йому послугу, за яку він мусить дякувати нам. Гадаю, що моя мета—ясна. Йому напевно не бути конструктором. На інженера вчитися пізно: йому 33 роки. А на Ломоносова він щось не схожий. Значить, праця над проектами (до речі—у нього чотири проекти, два військового і два цивільного значіння) захопить його, забере час та увагу, відірве його від виробництва і взагалі попусе його роботу, як начальника виробничої частини.

Ми ж, як керовники, мусимо дбати про бездоганну, ідеальну працю наших службовців і зосереджувати їхню увагу лише на питаннях виробничих, а не якихось вигаданих, напівмістичних, мрійних винаходах.

Останнє, що можна сказати про Косенка, це те, що, коли він береться за працю, то не відступає, аж поки не скінчить. Сподіваюсь, шановний друже, що Ваших талантів вистачить, щоб зацікавити його заводом. Бо коли він, захоплений еліптичним

крилом, з'їде з глузду і потрапить в інституцію для божевільних—нас не подякує Республіка, і це буде наш злочин.

Коли він брикатиметься—натисніть на нього через комосередок, через апарат заводу.

Другий: Орлов Віталій—інженер, дорогоцінна знахідка для Авіо-Синдикату. В минулому він довго страждав. І хоч це—надломлена людина, але Орлов спец, яких мало. Уже в розмові з ним почуваєш, яка це висококультурна людина, з прекрасним знанням чужоземних мов, з чулою душею. Це—цікавий співрозмовник, і я не знаю, як нахвалитися ним. Мушу відкрити Вам таємницю:

За використання його сперечалися три заводи. І лише мое рішуче втручання на засіданні правління вирішило справу на користь Києва. Я не маю сумнівів, що Київ зробить мені в майбутньому якусь послугу.

Моя порада: зберігайте добрі стосунки з ним, бережіть його, висувайте його, утворюйте відповідну атмосферу для його роботи і взагалі торуйте Орлову шлях угору. Він дуже потрібний Авіо-Синдикатові. Я був би радий доручити відповідальний пост у Правлінні зараз же, але... політичне минуле не дозволяє...(?)

Задрика читав листа в-друге і ясно зрозумів бажання патрона, що дарував його увагою, засвідченою в листі.

На шостій сторінці Клейстер оповіщав Ферапонта Івановича про харківські новини, про нові опії в Економічній Консільї Республіки то-що.

Далі Арнольд Карпович писав, що для української авіації наступають нові дні, що піднесуть її на рівень західно-європейської. І тут же поруч накреслив чотири великі: ????, що мусили означати якісь чотири загадки. До цих днів—стосувались перші дві таємниці. Це він не розшифровував.

Третя розгадувалася в кінці листа:

„... і маю щиро признатися вам, що це жінка з картини Рафаеля, чарівна Фріда Н., весела й хитрувата. Я був дуже здивований, коли вона прибула до мене, щоб дістати простенький дозвіл на купівлю“...

В дальших рядках Клейстер малював зустріч, своє задоволення з приводу інтимної розмови з красунею і дуже жалкував, що вона зробила такий довгий шлях лише для того, щоб дістати в Харкові цей невеличкий „паршивий дозвіл на купівлю...“

І за останнім словом стояв четвертий знак запитання.

Що вона мала купити, на що?—лишилося невідоме для Ферапонта Івановича, і він страшенно досадував, що Клейстер привчився інтригувати його своїми запитальниками. По суті було зрозуміло, що ця Фріда Н.—мешканка Києва, і що її жіночі риси вподобалися Арнольдові Карловичу. Розгадуючи таємниці, Задрика вирішив, що ця жінка буде у нього на заводі, щоб купити... оце... але що?—він так і не дізнався.

Межі рядків можна було прочитати, що „купівля“ зв'язана з зустріччю і з першими двома знаками запитання, цеб-то, з новими днями, що мають настати для української авіації.

— А головне, вона знає німецьку мову, як рідну,—підкреслював Клейстер. Дальші думки не розвивалися, як не намагався Задрика.

Намучившись з цим, він нарешті згадав про Лігу Часу—і сунув листа в кешеню старого сюрдута.

Одночасно з цим він згадав про свій забутий талан співати і досадливо махнув рукою: для нього він не мав часу.

— На що натякав Клейстер цією Фрідою?

Задрика знизав плечима. Відповіді не було, лише одне виразно постукувало в скроні, немов молоточками—це уява про жінку, про яку він забув і мріяти через своє скажене перевантаження засіданнями комісій та колегій усіх рангів і призначень.

І хвилювало ще й друге почуття—це думка, що чим важче дістатися жінки, тим вона цікавіша і принадніша.

— А де тут, через трикляту НОП'у—погмоніти хоч би з знайомою жінкою, відпочити душею і здобути нову зарядку для праці?—мимохить мислив затурканий директор.

З такими думками він поплив до дверей кабінету, як раптом вони відчинилися і в темряві коритару викреслилася чиясь постать з розпливними контурами. За нею од ніг лежала тінь, немов змотана шкіра ведмедя.

— Хто ви? Фріда?—роздумливо запитав він, ступаючи у тьму і простягаючи вперед руку.

2. ЯК СПИТЬ 200 ЕСКАДРИЛЬ У СКРИНЯХ

— Нове начальство!—виголкнув у механічному цеху комсомолец Пічета, вгледівши, як дві людини зайшли в заводську браму і почали блукати серед великого дворища з мирними, майже до провінціалізму, тихими будинками контори метеорологічної станції, з устаткованим на біленькій вежі приладдям.

— Де? Хто?

— Воно.

— Це напевне?—спокійно запитав старий Штепа, майстер з аероплано-зборного.

— А кого б сюди пустили, як не їх? Бачиш он у того худорлявого значок. Це значить—новий інженер. А той, звичайно, наш совєцький спец,—викладав свої міркування юнак.

Робітники зібралися до купи і з прихованим зацікавленням стежили за рухами людей. Де-кому здалися підозрілі занадто м'які, округлі кроки Орлова. Іншим це подобалося, бо їм здавалося, що вони виявляють лагідність, уважність людини.

— Це значить, що він—не чорт, а чоловік,—промовив авторитетно Штепа.

— Іще побачимо. А по-моєму отой сіренький довгоносий—то інженер, а другий, із значком—то „інженер“.

— А яка різниця між ними?

— А та, що інженери будують на 100%, а „інженери“ розбудовують на 200%. Перші роблять з нашої країни людську республіку, а другі—звалку закордонного гниля!

Ця думка належала чорнявому Новицькому, майстру-мотористові, що користався не аби-якими симпатіями робітників. Вперті загочулини на підборідді, зморшки на лобі, на переніссі, темний колір обличчя, гострі очі—все це говорило за те, що людина жила увесь час на свіжому повітрі, мандрувала усіма засобами транспорту і добре знала людей.

Брама цеху була відчинена. Дві хвилини тому відціля викотили літака італійської фірми „Ансальдо-С-В-А“ (Ansaldo—S-W-A) і тепер він стояв посеред двору без крил.

Певно, „нове начальство“ зацікавилось якістю роботи, бо Орлов і Косенко раптом звернули з наміченого шляху до контори і підійшли до аероплана.

Мовчки почали оглядати, обмацувати.

Робітники зарухались і посунули їм назустріч.

— Це гарно.

— Вони мабуть не бюрократи... в контору не пішли...

— Значить душа в людях є!

Група порівнялася з важким літаком.

— Доброго ранку!

— Доброго здоров'я,—одповів Косенко і стис руку двом чи трьом найближчим робітникам.

— Значиться, до нас призначили?—запитав Новицький.

— Волею його величності народа призначили, та й усе,—відказав Лука з доброю посмішкою.

— А про вас ми вже чували,—і Новицький розповів, що на заводі вже давно говорили про Косенка та Орлова. Навіть більше: чутка про червоного літуна поширювалась і серед робітничих родин.

Косенко високо підвів брови.

— Відкиля? Хто вам казав?

— Ваш старий друг—Сидорук. Він жалкує, що розлучився тоді під Одесою з вами.

Для Косенка це було приємне відкриття.

Почувши про друга-літуна, він висловив радість і побажав як найшвидше бачити його. За тим—план візитів до контори, до директора, до інженерів—одійшов кудись на другий план і Лука жваво почав розпитувати робітництво про їхнє життя-буття.

Запитання за запитанням. І здалося Косенкові, що він потрапив на якусь планету, де інженери більше цікавилися своїми портфелями з сотнями креслень, ніж практичною роботою.

Новицький дуже охоче намалював загальну картину руїн на заводі.

— Любий товаришу! Ти вислухай мене!

(Новицький мав простонародню звичку переходити зразу на „ти“, коли бачив, що людина не ображається). Доба імперіялістичної війни була для нас—і це не дивно—добою розквіту! Війна вимагала нових літаків, вона штовхала нас до напруженої роботи. Іноді траплялося, що в де-які місяці наш завод випускав з малого і середнього ремонту до сорока машин. Матеріали ми використовували дореволюційні, цеб-то французькі авіоприбори, англійські шини, італійські та німецькі двигуни, руське полотно, фанеру і бензин. І на такому аероплані летів радянський літун! Тоді ми були, так би мовити, інтернаціоналісти.

Новицький стримано поводив руками. На темній шкірі щойно виблискував одбиток сонячного проміння.

— А нині, друже, що нам лишилося? Нидіти до нової війни? Клейстер недавно приїздив і говорив, що наш завод перебудують на майстерні, бо нема замовлень, а шухлядне сміття нема рації ремонтувати. Власне, він натякав, що може й закриють! І ми й досі не знаємо, що буде з нами. Може ви в Харкові краще щось чули, то розкажіть.

За п'ять хвилин розмова розлилася, немов Дніпро у повінь на сіножатах та луках. Косенко поспішив заспокоїти їх.

— Ніяких перебудовань не буде, ні закриття, нічого. Це Клейстер лякає, не маючи інших перспектив. І зовсім не треба чекати нової війни, щоб мати розвиток авіо-промисловости.

Лука промовив кілька теплих слів і закінчив свою маленьку тираду словами:

— Друзі! Не забувайте, що нам лишилася надзвичайно широка галузь у промисловості, це—цивільна, громадська авіація. Це—мир, це—сяйво, а не кров!

Новицький заперечував, махав рукою.

— Е, що там. Це все мрії. Не даремно і Клейстер, і Сидорук взивали вас мрійником.

Орлов стояв мовчки і лише зрідка кліпав віями, то напівзгоджуючись з твердженнями Луки, то сумніваючись.

— От що, товариство,—нарешті заговорив Віталій Павлович. Замість довгої балаканини покажіть нам цехи, та так, щоб у конторі не довідалися.

— З великим задоволенням,—пробасив Штена і ввічливо простяг руку до моторного.

— В такому разі, я прохав би усіх повернутися до роботи,—зауважив Косенко.

Група розійшлася. Лише Новицький залишився з Орловим і Косенком.

На дворищі, між цехами валялося що завгодно: уламки гнилої фанери, купи авіаційних труб різної довжини, стружки металу, стружки з токарних виробів. На звалках усе застеляв рудожовтий колір іржі, гнилля. В щілинах поміж дошками перепліталися тросові дротини та решта розколотих крил з мережаними нервюрами.

А біля ангару № 2 Косенко на превелике здивування надібав очима цілісіньку трубчасту ферму старого літака „Фарман“, що похилилася над канавою, немов скарана на смерть.

Рєбра визирали з під обшивки крил. За мотором та сидінням літуна тяглися труби, що з'єднували і тримали хвоста. На цих трубах, що цілком скидалися на спортивний турник, крутилися халамидники.

— О...—протяг Косенко.

— А ну, ви, голоштанники,—крикнув на них Новицький.

Проте, хлопці, не зважаючи на сердите попередження майстра, якого вони знали не перший рік, продовжували сальтомортальні кружання на оригінальному турникові.

— Геть!—лютіше заволав старий і підняв цеглину з землі.

Хлопчаки, як перелякані мишенята—дали драла. Хтось перечепився, гепнувся головою об ребро, заголосив, як сирена на маневровій кукушці, але зрештою втік.

Новицький і Орлов засміялися. Хлопці здалека показували їм носі і глумилися над дорослими.

— Іш, лиса мацапура!

Косенко звернув особливу увагу на невикористане добро.

— Хто це зробив і нащо?

— Не було місця в ангарі. Тепер з'явилося, та лінощі заважають адриці прибрати.

— Так він загине!—з обуренням сказав Лука. І, вийнявши блокнот, записав собі для пам'яті.

Дальший огляд лише відкривав Орлову і Косенкові багато неприємних дрібниць—і що до якості дерева, яке йшло до деревсобробного цеху та пропелерного, і що до ремонту моторів. Тут викрилися й інші промахи, що до загального ладу в ангарах, в склепах і в дюралевому цеху.

Новицький виявив себе охочим співрозмовником, і невідомо до чого прийшли б нові знайомі, коли б зненацька в склепі не з'явився Сидорук, що поспішав назустріч між тюками складеного майна.

— Кос...сенко!—радісно гукнув він.

У наступну хвилину товариші поділювалися довгим, щирим поцілунком.

— Ти?

— Я. А ти що?

— Секретар осередку. Кручу хвосту усім, кому наказує партія.

— А, значить—працюєш! Звичайно, навантажений, як мул—десятьками резолюцій, пленумами, райкомами, бюроми!

— Більше. Я тепер не що інше, як партконячка. Розумієш? Навалили на мене три пуди міжнароднього стану, два—внутрішнього, п'ять пудів планів, резолюцій, протоколів, десять—контролю, керування, економ, проф—та іншої беліберди, і от я мушу робити все—і що треба і чого не треба. В усьому розуміюся—і в літунстві, і в тім, як Керзон та Пуанкаре куховарять у Генуї, і в тім, як у радгоспі сільська баба доїть комунську корову.

Сидорук розстібнув свою душу і виклав на долоні все, що він переживав.

Поки він і Лука розмовляли, Орлов і Новицький лазили по тюках і прямо жахалися, що стільки і стільки, таких-то і таких-то речей лежить невикористаних.

— Товаришу Косенко! Шість тисяч моторів „Сальмсон“ по 160 кінських сил спочивають безплотно і даремно—960.000 кінських сил страйкують з нашої вини, і з ними не знають, що робити!—гукав збоку Новицький.

— Як? Шість тисяч? Не може бути? Це—неправда!—замерехтіли думки-блискавки в Луки.—Це брехня! Злісний наклеп на промисловість. Невже хто може припустити, щоб на Україні страйкувало дві сотні ескадриль? Щоб було закинуто на здобич іржі та павутинню велику повітряну флоту в тридцять разів більшу за ту, з якою Росія вступила у війну в осени 1914 року. І це на одній Україні! А єсть же іще—єсть інші системи моторів, єсть іще більша кількість.

Думи вдарили в скроні, як електроток у триста ампер—руки зігнулися в скруті. Навіть Орлов скривився і з блискучими від гніву очима дивився на всіх, як колись персидський шах на втікача-раба.

— Не може бути цього, Сидорук. Ні, ні,—не віриться,—витискував із себе Лука, хитаючи головою.

— Так, так,—стверджував секретар, і тихим, роздумливим жестом показував на незчислимі ряди скринь, де було запаковано „Сальмсоні—160 НР“.

— Я говорив, але... вони там... в апараті!.. знаєш?.. нагорі! Ми про революцію, а вони про резолюцію!

— Не візьме резолюція—революції! Не повернула воза партійна конячка, поверне маса,—гаряче прошепотів Косенко і луснув долонею по скрині. Сполоханим обличчям повернувся до Орлова, а той слухав, слухав і червонів до коріння волосся, занепокоєний, як і Косенко, станом авіо-заводу.

3. ЖІНКА З КРИМСЬКИМИ ОЧИМА

— О!..

— Як приємно...

— Дуже радий вітати вас у нашій установі! Сідайте! Розповідайте, далека і поки незнайома мені гостя.

— Ви ласкаві, Ферापонте Івановичу. А я вас вважала, знаєте, за людину, що стоїть за зеленим столом—неприступна, недоторкана, як його колишнє височество.

— А ви вже й знаєте мене?

— Арнольд Карлович розповідав і рекомендував вас, як найпердовішу людину з інженерів Києва, що хоробро протистоїть зеленій тині бюрократизму. Ви, я бачу, здивовано киваєте головою, але пробачте—я вірю собі, бо маю поетичну натуру!

Задрика ніяк не міг з'ясувати собі, чому їхня розмова почалась напівприторними словами. Чи тому, що гість мав незвичайний для заводу вигляд, чи тому, що вона перша заговорила і засипала його улесливими фразами?

Не відповідаючи, він обдивився її.

Так! Вона справляє хороше враження! Капелюх із страусовим пером, прикрашений зеленим оксамитом і розшитий бісером, вкривав чорне розложисте волосся. Брови сидять над очима, як дві веселих пташки і пурхають, звиваються, випинаються.

Чим пашило від її обличчя?

Якоюсь невипробованою силою, горінням життя! Соковитістю жіночої краси! Ніс рівно падав з лобових скель і розбивався над губами, утворюючи дві чудесні носові закрутинки. В очах же ніби спала ультрамаринна кримська ніч.

Губи простягалися струнким каналом, в якому щойно вистрибували білі рибки—зуби. Підборіддя виступало трохи вперед, немов вирізблений мис над морем.

Її маніра говорити трохи дивувала Ферапонта Івановича. Жінка округляла слова і в середині складу завжди чулося чисту тональну ноту.

Мимохіть Задрика подумав, що таку жінку не гріх було б мати за добру знайому, так би мовити, знайому на коротку руку. А потім може й погратися в юнацьке кохання... звичайно, коли буде час.

Так гадав директор, поки незнайома, розговорившись, вільно оповідала про харківські новини.

— І, знаєте, ми будемо свідками, як кращі закордонні сили—інженери, конструктори хвилюю посунуть на Україну.

— А хто ж ви?—нарешті спинив Задрика балакучу жінку, ледви отямлюючись від сліпучої краси.

— Я?..

Запитала і зупинилася, ніби вибираючи кращого титулу.

— Я—організаторша німецького гуртожитку для групи наукових консультанських сил фірми „Рон'е-Ракета“. Це—моя офіційна посада!

Задрика усміхнувся, відхилив голову і закивав у знак згоди. Ця фірма була всесвітньо відома і йому приємно, що така солідна організація бере під себе, під свою егіду цілу країну, яка не має власної авіації.

— Ага, значить ви в курсі справ, якими загадково закидає мене Клейстер?

— Дещо знаю.

— І тому ви,—делікатно продовжував директор,—опинилися в Києві у зв'язку з яким-небудь дорученням?

— Ви вгадали! Нам треба дещо закупити на заводі з покидьків. А саме: сто пудів...

Вуха Задрики розкрилися грамофонними рурками.

... авіаційних труб!

— Для чого?

— Для виробу англійських ліжок. Ми вираховували, що з Німеччини не варто таскати дрібниці і тому я взялася, як киянка, зв'язатися з вами, Ферапонте Івановичу. Я маю на меті дати замовлення одній незалежній артілі „Самодіяльність“. І зараз мені цікаво знати, коли і як ми зможемо купити ці труби?

Директорові впало в очі, що організаторша по-діловому приступає до справ. Йому захотілося сказати комплімента.

— Я люблю тих, хто енергійно береться до організації, шановна... пробачте, я не знаю вашого прізвища...

— Фріда Йоганівна Шотер.

— Так, дякую, Фрідо Йоганівно. Ви запитали, коли і як, і по якій ціні—додам я—ви зможете купити труби?

Шотер мовчазно підтвердила кивком голови.

— Згідно з розцінками, підприємства „Авіо-Синдикату“ можуть роздувати:

- 1) авіаційні труби—по умові з покупцем;
- 2) частини моторів на злам—не нижче 50 копійок за пуд;
- 3) старе полотно, колеса, шини, дерев'яний лам по ринковій ціні.

Це вас задовольняє?

Шотер хитро зиркнула на з'єднані брови Ферапонта Івановича:

— Мене б задовольнило, коли б ви назвали конкретну ціну труб...

— Власне, це річ дуже коштовна. Її оцінюють на десятки карбованців і я не знаю, як бути з вами...

Далі Задрика почав запевняти співрозмовницю, що він хоче зробитиприємність і Фріді, як новій знайомій, і „Авіо-Синдикатові“. Навіть більше: він мусить турбуватися, щоб завод мав покупців на відпродукцію та попсовану сировину. Тут Ферапонт Іванович виявив свої комерційні талани. Він намалював картину повійського стану авіації й авторитетно вивів, що їхньому заводу потрібні гроші.

— Ми повинні нині збирати по цвяшку, по гайці, по гвинтику. Мусимо збирати по копійці. Це надзвичайно тяжко, Фрідо Йоганівно!

Шотер уважно слухала густий голос директора і помітила, що її діловитість розхолоджує в нього почуття мужчини. В перший момент очі мужчини блищали, заінтриговані раптовою появою жінки. Тепер же Задрика спокійно дивився на неї, і напевне мав наміри торгуватися за кожну копійку.

Фріда вирішила повернути стерно на інший румб.

— Скажіть, будь ласка, ви згодні б працювати з німецькими інженерами? Звичайно, на користь сучасного ладу.

— А чому ні?...

І на лиці директоровому застиг вираз тихого здивування. Жінка з кримськими очима робить йому запрошення співробітничати з висококваліфікованими людьми. Хто відмовиться поповнити свої знання через знайомство з закордонними професорами?

І, не довго думаючи, він охоче погодився і став переконувати її, що ініціатора цієї справи треба дякувати, бо це поширює творчий порив радянських сил і кидає, так би мовити, плідюче зерно в першорядний чорнозем.

— Я сподіваюсь, що ви теж увіходите до складу ініціативної групи?

— Так. А за головного організатора—Клейстер Арнольд Павлович.

— Тоді моє серце і розум цілком належить цій спілці. Мене радує, що жінка, немов розкішна лілея, прикрашує чоловічий букет.

Ферапонт Іванович любив висловлюватися „виспренно“, особливо в бесідах з жінками. Це впливало на них і прихильність їхня зростала.

— І ви не покинете нас? урвав її Задрика.

— Ні в якому разі. Правда, я ще нова людина для інженерського світу, проте маю надію, що може ж заслужу симпатії, як у вас, так і в інших колег.

Фрідині очі засвітилися вогниками.

Вона мобілізувала себе, щоб полонити директора і в де-які хвилини їй здавалося, що вона досягла поставленої мети. Вона робила плавні рухи руками, немов збирала пальцями по ниточці і поволі стягувала мережу.

Велика постать Задрики, грудаста, трохи не симетрична, була зягнута в костюм чистої роботи і тому незграбність стушовувалася.

Задрика починав їй подобатися.

Надходила мить, коли питання про ціну мало знову виникнути у розмові. Це було неприємно. Вона не натякала. Ціна ж для Фріди придбала не аби-якого значіння, бо для неї потрібна була досить велика сума грошей, щоб доладу провести якусь складну аферу...

Краса допомагала їй. У Харкові стали в пригоді вміло використати артистичні рухи. І тут, на авіо-заводі з'явилися передвісники перемоги.

Задрика одверто фліртував. Він навіть простягав ноги, щоб зненацька доторкнутися до стеген, клав руки наперед, ніби намагаючись ухопити її кисті. Компліменти якісно і кількісно виростали.

— Що примусило вас узятися за доручення з ліжками, мадмуазель Фрідо?

— Я відповім лише тоді, коли ми погодимось в... ціні труб.

Фріда уникала цих прозаїчних слів.

— Ну, гаразд! Десять карбованців—пуд!

— О... Що ви?—і Фріда сплеснула долонями. Хіба можна підвищувати ціну на металичний лам?

Шотер так довго похитувала головою, що директора аж у піт кинуло.

— Ні, ні. Це—занадто дорого!

— Але й метал же дорогий. Ви розумієте, що я лише з-за ваших кришталевих очей знижую ціну? Я даю вам чесне слово, що буду співчувати вашим ідеям і утворюватиму відповідні умови для праці чужинців-колег. Але зараз, шановна мадмуазель Фрідо, ціна не може бути знижена нижче за... п'ять карбованців.

Фріда посвітліла, але задума не зникала.

— Е, ви просто—не щирий! Ви розчаровуєте мене! Ніяка артіль не візьметься за продукцію таких коштовних ліжок!

— Але вони легкі, міцні, дебели!

— Ми краще зробимо з чавуна, і через вас німці спатимуть на допотопних кроватях. Хіба завод щось виграє от двох сот карбованців сумнівного прибутку?

— Ох, які ви незламні, Фрідо Йоганівно,—винувано урвав Задрика. Гаразд! Хай буде за пуд—три...

Фріда скривилася і це надало їй виразу феєричної іронії.

— О, я помилився... два... хай один карбованець,—кінєць кінцем вигукнув Ферапонт Іванович, побачивши, що всі ціни жахають покупця.

Скривлена мина, що йшла до обличчя, не розпливалася, а набирала нових переливів фарб, тоненьких рис. Фріда, немов страждала від невтриманого егоїзму продавця.

— А по казенній ціні—по п'ятдесят копійок—не погодитесь?

Задрика зупинився, задумався і сміливо глянув у лице гості, неначе задумавши щось.

— Коли так... то хай по вашому. 50!..—і він простяг руку для ствердження угоди.

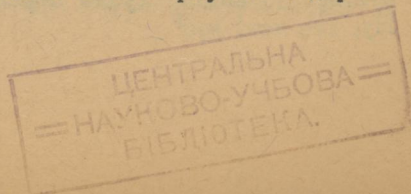
У наступну хвилину директор викликав конторника, наказав йому написати ордера, оформити продаж і дати йому на підпис.

Поки у сусідніх кімнатах скрипіли пера та шуршав папір—у кабінеті директора йшла розмова очима: вони мовчали і, усміхаючись, вперто дивилися один на одного. Не спускали зору, не соромилися, не червоніли, а мовчки гомоніли між собою:

— Хороший початок?

— Так. Надзвичайно хороший!

Фріда струнко сиділа в кріслі. Ферапонт весело міркував над розвитком сьогоднішніх та завтрашніх днів.

4. ТЯЖКА ІНДУСТРІЯ... ЧЕКАЄ

Косенко хотів іти до контори. Мовляв, неетично, маючи всі потрібні папірці, блукати по заводу та ховатися від директора.

— Встигнеш! Ти не для директора, а для нас,—заперечував Сидорук і повів їх обох по цехах.

Будови цехів здійснювали височенними шкляно-залізними тілами. Дахи вигравали, відбиваючи сонце. Мури далеко стояли один від одного, даючи широкий простір для варстатів, станків, матеріалів.

Випнутою лінією бігли вгору бантини дахів. Сонце падало крізь дахове скло густим водоспадом світла. Освітлювало кожний кут, кожну деталь машин. На схилах дахів були такі ж прямокутні довгі вікна.

— Новий завод! Збудований за останнім словом техніки,—поважно зауважив Сидорук.

— Проте, німці та американці перегнали нас за час громадянської,—і Лука сумно махнув рукою.

В моторному стояла тиша. Двигуни ліниво відпочивали, сонно дивлячись, як поруч них працювали майстри над розборкою та зборкою моторів.

Для цього від кінця до кінця тяглися невисокі столи.

Де-не-де ляскали французькі ключі. То загвинчували гвинти. Олійницями поливали частини з розрахунком, щоб олія змазувала шатун, циліндри, вал, шарикопідшипники.

Робітники рухались повільно, не поспішаючи.

Мовляв... на що воно оце... коли...

— Ех,—зідхнув дебелий серйозний Штепа.

Чутка, що нові інженери вже прибули,—розійшлася по заводу.

Призначили? Ну, значить родичів Клейстер знайшов; без цього йому ніяк не можна.

— А відкіля ти знаєш?

— Та як же! Голова—значить треба мати своє око!

Штепа спокійно вислухав гадку і махнув рукою.

— Дурниці. Родич, чи не родич, а побачимо, що за людина. І його суворі очі знову пірнули в огляд розібраного мотору, в його складні частини.

Говорили чи не говорили робітники. Косенко й Орлов були в цеху. Всі холодними незнайомими поглядами проводили їх. Проте, Сидорук, весело махав руками і робітники побачили, що справи кращі, ніж сподівалися. Тому всі вирішили чекати певних змін у виробничому процесі. Старий начальник вибував у довготерміновий відпуск і мав здати справи ось днями.

На язиках робітників був завод, з його не блискучим станом та інженери.

Частина майстрів аж жалувала, що доля закинула їх сюди, де вони не отримають такої зарплатні, як, наприклад, харчосмаківці, або друкарі. Штепа—поважний чолов'яга, зі спокійними рисами обличчя, з м'яким контуром міцного тіла—жалівся сусідові на безпорадність що до виробничих перспектив:

— Біда, їй-бо, з цією тяжкою індустрією! Збудувати її, підвести на ноги, пустити у хід—це така тяжка справа, що потрібні десятки років. А от легка—оті тютюнники, мукомоли, макаронники та сірничниці—одразу прокидаються від сну, будують, працюють, і от тобі—мають 70% довільського заробітку!.. Легка індустрія, на мою гадку, схожа на вертихвосту, веселу наречену, що має десяток женихів. Треба сюди—на, туди—нате! Вона враз знаходить свої ринки, хутко пристосовується до вимог, худко перебудовується і має великі прибутки. А ми?.. Ну, хто такі ми?

Штепа взяв руки в боки і оглянувся на співбесідників. Звичайна лагідність і своєрідна зосередженість немов покинули його.

— Хто—ми?—запитав він, виставивши долоні вперед.

— Ми—тяжка угроблена індустрія. Ми маємо лише 40-45% колишньої зарплати. Ми—металісти, залізничники та гірники мусимо вичікувати чогось, якоїсь господарчої погоди, в той час, як ті, хто тримається нашими руками, нашими машинами, вугіллям, транспортом, мають сьогодні 75%, а завтра матимуть 90-100%. Де правда, я питаю? І це при радянській владі?

— Так, дядя Штепа,—піддакував Пічета.

— Правда, чи не правда, а брешеш здорово,—промовив густим басом інструктор Гайченко, несучи з собою з інженерно-технічного бюро тонкий запах діяграм, барограм, фарб і товстого синього паперу.

— Та воно—одно! Базікай, не базікай, а лямку тягни! Колись то почнемо будувати літаки, а поки латай старі. І чи будуватимемо свої? Поки що радянська республіка, хай це звучить іронічно—звалка закордонного гнилля. І в цьому нам допомагають так звані „інженери“!

Не можна так, дядю! Не можна,—закрутив головою Гайченко,—підриваєш авторитет наукових сил. Що партія про це сказала?

— Я знаю, що сказала партія! А ото погано, що ти не знаєш, про що думаю я!

Штепа відірвався від роботи і на деякий час забув про неї. Мотор розлігся перед ним попсованими запальними свічками, циліндрами, шатунами і загальною коробкою—картером. Карбюратори лежали окремо. Дрібні гвинти, гайки, гвинтики, шуруби було покладено на чисту дошку. Вал мотора—білий.

Лад, що павував між частинами машини, свідчив про вишколеність, про сумлінне ставлення до роботи. Приладдя з новим набором ключів було просто під рукою. І це було дуже зручно. Олійниця стояла тут же, але оддаль од рук, щоб не перекинути.

— Да-с, товаришу Гайченко. Ви не хочете знати, про що думаю я! Щоб це довести, дозвольте запитати—що має зробити у наступному місяці наш завод? Які виробничі плани?

Тонкий ніс Гайченка немов посунувся униз, карооке обличчя вкрилося усмішкою. Руки полізли до кешені і витягли блокнота.

— Маємо зробити ось що,—поважно протяг він і розгорнув блокнота.

— На замовлення Авіо-Синдикату мусимо одремонтувати такі літаки: „Ансальдо, Фоккер“, поставити на них мотори і...

— „Фоккер“? Та ми два тижні лише випустили його з ремонту.

— Мало, що випустили—вже зіпсувався. Не летить. На спуску—скапотував! Крила негодящі.

— А „Ансальдо-С-В-А“? Здається, він за цей рік гостював у нас разів п'ять?

— Затугував за нами, значить,—сказав Пічета, стежучи, як працює Штепа та допомагаючи йому.

Гайченко мовчав і усміхався. Він розвів руками і дав зрозуміти, що воля „свише“—воля далекого правління, тому нема чого втручатись у виробничі справи.

— А сировина?—стурбовано запитав Штепа.

— І сировина єсть. Ясеню для пропелерів нема, сухого дерева для нервюр і для корпусу—нема, лаку—нема, двигунів—нема, машино-аеронавігаційних приладь—нема! Всього нема! От і вся сировина. Одного ми маємо багато—це моторів „Сальмсон“. У склепах он валяються.

Далі Гайченко закрив блокнота і зробив якусь помітку в цифрах.

— Що, дядю Штепа, яка була б флота, коли б ми...—і Гайченко щось прошепотів.

Штепа застиг від здивування. Він ніколи не передбачав, що Україна матиме такі можливості. А хіба ці ескадрилі останні? Хіба не можна зробити ще більше? Чи в нас не знайдеться робітників, упертих, до самозабуття настирливих? Невже так тяжко врятувати трудову армію? Чи тяжка індустрія, не зважаючи на її сучасний стан, не подолає труднощів що до моторо-будування?

— А я й не знав! Тільки, здається мені—воно ні до чого. Дуже нас легко обійшла легка індустрія! Гроші взяла у держави, а повернути не повернула... Та й крім того—потрібні не такі сили, як у нас. Новопризначені навряд допоможуть!

— Може й допоможуть,—втрутився знову Пічета, запалавши од незвичайних дум. Його юнацька уява вмить намалювала мрійну картину майбутнього. Він згадав свою юність, злидні, тяжкий життєвий шлях, поки отримав кваліфікацію на токаря. Довгі роки навчання під суворою рукою майстра наклали відбиток на вразливий розум юнака. І нині він частенько жалкував, що не має змоги підвищити свій тарифний розряд і здобути прав конструктора-інженера. Чутки про ці мотори наповнили його уяву новими думами. Не дало спокою вчуття, що він зміг би працювати як слід, коли б була рука керовника. Мимохіть згадалося, як він колись ідеалізував літунів, вважаючи їх за неземних людей. Тому він тягся до всього, що мало зв'язок з літунами, з літаками, з авіо-клубами.

Вчора мріяв зробитися літуном.

Сьогодні бажав стати конструктором, майстром, механиком. Як токарь, він нарешті влаштувався на авіо-заводі. Цей день був поворотним у його житті. Що далі, він більше взнавав про будовання літаків, про мотори. Захоплювався своєю метою і дорожив кожною змогою наблизити день, коли він перемінить професію. Дорожив людьми, що допомагали йому, любив Штепу і Новицького, як добрих майстрів і щодня забігав до моторного. За те йому були ненависні холодні бюрократичні обличчя табельників „душодряпів“, що чиплялися і гідні були то знижувати йому розряд, то ставити дрібненькі перешкоди.

І от раптом, на тобі,—шість тисяч! Розумієте, дев'ятсот шістдесят тисяч кінських сил спить, чекає „господарчої погоди“, як каже Штепа. Майже десять Волхобудів лежить непорушно, іржавіє, гниє, пропадає.

І господарчий нюх прокинувся в Пічеті.

Замрія розтанула в теплих хвилях сподівань.

Хто буде для заводу Косенко? Що зроблять Штепа і Новицький, працюючи з ним? І чи відіграють будь-яку роль у виробництві Сальмсонові мотори?

— Ех, якби було добре, коли б ми будували. Всі сили я віддав би, усе, усе!

З цими гадками він пішов до свого станка.

Гайченко ще сперечався і скінчив тим, що лишив перед ним креслення однієї відповідальної частини мотору.

До них наближались Косенко й Орлов.

— Ага, і молодь тут?—увічливо запитав Косенко і зупинився, милуючися з чистої роботи Штепи.

Молодь—молоддю,—відповів Пічета, але що з неї роблять? Не вчать, та й годі. Ні ученицької бригади, як це буває по інших путніх заводах, ні фабзауча, як на великих підприємствах, ні навіть індивідуального навчання. Задрика не визнає нас—усе чекає, поки йому центр до-зволить!

— Знову—Задрика: здається, я, ще не бачивши Задрики, зроблюся його ворогом! Що скажеш на це Сидорук?

— Задрика взагалі не поганий хлопець, але його зв'язує контроль Синдикату. Ми з ним за це б'ємося! А він—пик-мик—і папери показує. Це—заборонено, це—не можна! Тут—заборона центру, там моя ліва нога „не жадаєть“. Тут—теща. Там—мощі, а там—корова на небі хвостом пише свої резолюції та копитом ставить печатки на „ісходящі“.

Не довго блукали Косенко й Орлов по заводу. Зайшли в ангари: розгордіяш—навіть шкло в даху не вставлене. Курять—а це заборонено під суворістю військового суду. Стружки занесені з дерево-обробного. шелестять під ногами. Підмітальник десь блукає.

В пропелерному—три душі працюють, а чотири довкола крутяться, а останні—анекдоти розповідають.

— Чому не працюєте?—зацікавився Орлов.

— Нема ясеню для пропелерів.

— Замініть його чимсь іншим,—порадив Лука.

— Сами не знаємо, а інженери не кажуть—чим. Он бачите—стоїть п'ять новеньких одремонттованих літаків.

І робітник показав на ангар № 2, через відчинену браму якого всі вгледіли кілька симпатичних білих, немов напудрених, аеропланів, що гойдалися на підйомах у той час, як робітники перевіряли рівновагу.

— Готові пташки до польоту, але нема пропелерів. Через кілька днів у нас свято Друзів Повітряної Флоти і ми не знаємо, що заподіяти.

— Так я вам пораджу,—раптом захвилювався Косенко. Робіть із дуба! Неодмінно з дуба!

— З дуба?

І всі принішкли. Хтось підкликав інженера і той захитав головою, із сумнівом поставившись до пропозиції колишнього літуна.

— Ай-ой-ай! Людина не встигла ще взятись до виконання обов'язків, а вже плеще. Сором, колего. Як можна з дуба, коли на жодному літакові нема такого дерева? Що ви, з глузду з'їхали? Дерево важке, не придатне для обробки, для склеювання. Та дозвольте вже запитати—де ви вчили технологію дерева? Може ви ніколи й не чули про таку науку?

— Тсс, шановний товаришу. Все можна зробити і з дуба. Я обов'язково доведу вам, що можна.

— О-о-ого! Добродію! Чи не гадаєте ви робити революції в технології?—і інженер поважно сунув руки в кешені, готовий кожну мить дати генеральний бій дискусантові, звалити на його бідолашну голову хмару доказів, аргументів, посилок на всесвітні авторитети і заступити шляхи відступу, щоб розбити ворога на голову і назавше одбити бажання втручатися в наукові справи.

Очі інженерові блищали обуренням, а очі Косенка запалом. Перший був ображений у найкращих почуттях, другий же ледви не розреготався, стежачи, як товстішають зморшки на обличчі інженера, наливаються кров'ю жили і червоніють лиця.

— Пробачте, шановний друже. Я мушу нарешті з'явитися до заводууправління. Гадаю, що помилка на вашому боці!

Інженер обурено глянув на Косенка. Не знайшовши підтримки у Орлова, круто повернувся і підскоком вийшов з цеху.

Робітники вмить оточили Косенка й Орлова.

— Ошпарили добре.

— Так йому й треба. Нехай не буде такий...

Столяри-пропелерники відчували якусь іще неусвідомлену симпатію до цього сіренького чоловіка.

— А що, як не доведе?

— А як не доведе? Чия буде—наша, чи його?

— Його.

— Ні, наша,—сперечалися в гурті.

— А я не пригадую, щоб будь-який літак мав пропелера з дуба,—говорив сивий столяр.

— А я ніби десь зустрічав,—промовив один з токарів по дереву.

Ніби і десь!

Гурт почав хвилюватися. Суперечка одірвала від праці тих, хто стояв коло варстатів і фрезерних та обточувальних станків.

Орлов замявся і непомітно шепнув на вухо Луці:

— Ви його даремно образили. Я так само ніде не натрапляв дубових виробів для повітряного гвинта.

— Значить, ваша пам'ять застоялася, мов вода в ставку.

Питання зав'язалося цікавим вузлом. І робітники чекали відповіді од ініціатора дискусії—Луки.

Тоді Косенко, щоб не урвати терпцю, запитав присутніх:

— Ви дуже хочете, щоб літаки були на авіо-святі?

— На те їх і роблено!

— Так от. Клянуся вам, що вони будуть там, де їм треба бути. Чуєте?

Голос пролунав у затишних кутках.

Далі він сів на ящик і нашвидкоруч написав записку інженерові, яку тут же й прочитав уголос:

„Шановний колего. Даруйте мені за те, що я зразу не сказав вам так, як слід було сказати. Пропелери з дуба за невивантаженістю ясеню роблять у Німеччині.

Пробачте ще раз за мою хапливість, і маю надії, що ми станемо в майбутньому друзями, особливо в справі будівництва радянських літаків“.

А. Косенко.

На послану записку через три хвилини прибула відповідь:

„Я цікавлюся Вашими літаками—як торічним снігом. По-перше—їх нема й не буде, по-друге—для щоденних стосунків з людьми запам'ятайте, що нахабство і знайомство з людьми наукового престижу—несумісні!“

Ваш інженер.

— Ха-ха-ха!

— Хи-их-их!—відповіло в цеху.

— Знаменито,—майже прокричав Пічета, що прибіг на шум і регіт.—Товариші! З завтрашнього дня ставайте до обробки дубових дошок. Треба поспішати!

Сидорук ледви вирвав „нове начальство“ з гурту.

Всі хотіли ближче познайомитися з Косенком, взяти від нього які-небудь новини.

Але друзі поспішали—і попрощалися веселі та підбадьорені підтримкою мас.

Лише Орлов чомусь засумував. Він неспокійно бігав зором по вилицях та лобі Косенка і, вибравши хвилину, зауважив йому:

— Ви надто необережні з людьми, особливо зі спеціалістами. Небезпечний крок з вашого боку, друже. Ви безпідставно осоромили людину!

— Помиляєтесь, тов. Віталій. Я не проти спеців, а проти затхлого духу інженерської касты.

За тим вони помандрували до контори.

5. ФРІДА ЗНАЙОМИТЬСЯ

Інженер зараз же зайшов до Задрики в кабінет пожалуватися на Косенка.

Фріда мовчки слухала.

Її авантурницька натура вимагала всього живого й цікавого. А інженер нудно жалівся, і отримував нудні відповіді.

— Нічого, колего! Зробив помилку! Ми виправимо! Ми на те існуємо! Не хвилюйтесь.

Інженер пішов. Вони—знову одні.

Фріда перелистувала журнали і чекала на ордера. Одночасно з цим вона обмірковувала план майбутньої атаки. Зустріч і невинне кокетування з Клейстером відкрило їй перші двері в широке життя.

Ось—завод! І ось—Задрика,—придатний матеріал для обробки, прекрасний об'єкт для атаки. Чи вона пройде повз нього, не подарувавши йому солодких хвилин кохання? Чи не вихопить вона його з вічно-одноманітної колії? Звичайно! Вона скористає всі шанси для досягнення своєї мети.

Задрика стане для неї засобом для виходу в нове життя. І треба сподіватися, що десь відшукається третій, четвертий, а може п'ятий.

— Гаразд! Буду на сторожі,—думала вона і несподівано для себе помітила кілька осіб, що прямували до контори.

Це її зацікавило. Особливо впав на очі Орлов—рослий і стрункий мужчина з манірами, що нагадували юнкерську виправку.

Чорнявий (Орлов)—симпатичний, це безперечно. Але і сіроокий (Косенко)—не згірший. Та й Задрика не поганий, щоб кинути його та шукати іншого.

Сіроокий—має свою специфічну принадність—головним чином, міцну поставу тіла, високий лоб, і вічно задумані серйозні очі.

Чорнявий, здавалося, мав вічну доброзичливу посмішку, своєрідну лагідність. На обличчі, немов рукою природи було написано, що ця людина ніколи не сердиться, нікого не ображала, не ображає і не образить. Прихований аристократизм лише підвищував вартість скромності.

Задрика в порівнянні з ним являв майже цілковиту протилежність. Нервовість, похапливість, бажання догодити всім і порисуватися перед знайомими і незнайомими—ось його найвидатніші риси. Інколи думалося, що Ферапонт Іванович навмисно стандартизував свій характер, щоб краще працювати по НОП'і.

Поки особи наближалися, Фрідині очі стрибнули на навалені купи документів і зустрілися з великими літерами на товстому слоновому папері.

— О?..—подумала вголос Фріда Йоганівна.—Одначе, чим наш директор займається? Що це?

І протягла руку за папером. Витягла і повільно розгорнула.

Ноти? З відомою „Баркаролою“ Чайківського?

— Ферапонте Івановичу? Ви кохаєтесь у співах? Яке прекрасне відкриття,—захоплена промовила Фріда.

Директор спершу не зрозумів, кліпнув віями і нахилив голову вперед, стверджуючи гадку.

— Так. Я люблю мистецтво. Для мене не існує кращої мелодії за цю. Ви пам'ятаєте перші слова:

„Плыви, моя гондола“?

О, Фріда не тільки пам'ятає, а навіть сама співає і не так давно написала мелодекламацію на слова відомого авіо-маршу.

— Я поетеса хатнього вжитку, композиторка і організаторша!

Тепер приємно здивувався Задрика. Він прошепотів кілька трафаретних фраз і попросив дозволу записати її адресу і бути з нею знайомим на необмежений час.

— Я рада зблизитись із вами, Ферапонте Івановичу, — милостиво відказала Фріда і весело відкинулася в крісло.

— Я в душі — співак! І лише в наслідок непередбачених обставин опинився на заводі, на відповідальній посаді. Мені почасти набридає і НОП, і завод, і літаки — і тоді я веселюся — розхристаний, буйний, невгамовний! Для мене гуляння — вентилятор для стомленого тіла. За кілька годин я набираюся свіжого повітря — вино розпалює кров на тижні, тіло набирається сил!

— Ви розумно робите.

— Так-так. От незабаром ми випускаємо кілька одремнтованих аеропланів — після того я мушу відпочити.

— Сами чи в компанії? — недвозначно запитала вона, і зиркнула на директора.

— В компанії! Без неї було б сумно, — і Ферапонт Іванович раптом замислився, не міняючи виразу обличчя і дивлячись на Фриду.

За тим Задрика промовив ще кілька слів. Дипломатично навів розмову на відпочинок і кінець-кінцем запросив її бути на їхньому банкеті, який вони влаштовують на зайві гроші (які, не сказав) — після випуску — в день Повітряної Флоти.

— З приємністю я чую про це, але прошу дозволити мені запросити двох осіб за моїм власним бажанням.

Задрика згодився. І от — нате! Зненацька!

Ледви відчинилися двері, як Фріда Йоганівна встала зі стільця і виструнчилась, повна розкішної кольоровості одягу. Тіло красивої жінки зробило гнучкий поворот у бік дверей. На лобі і на вилицях заграли ледви помітні червонясті плямочки.

Косенко і Орлов увійшли до кабінету і здивовані стали. Незнайомка підійшла і солідно зупинилася:

— Друзі! Через чотири дні має бути банкет. Коли ви хочете ще раз побачити мене — будь ласка, скористайте нагоду! Я вас дуже прошу прийти. Сподіваюся, скаржитись не будете. Вам треба відпочити з дороги, і я потурбуюся про забави та гарний відпочинок. Гаразд?

Обидва нашорошено застигли.

Що це за okazія? Хто вона? Відкіля? І чому так мило звучить її тонкий голос, немов злитий з альтом мужчини?

— А хто ви? Ми вас не знаємо!

— І не треба знати! Я — єсть я! А ім'я, посада, стаж — порожній звук!

Вона гостро глянула їм у вічі і простягла руку.

— Будьмо знайомі!

Орлов нехотя стис її долоню і відчув якесь нервовє, майже непомітне тримтіння, що передалося з чужої руки. Воно немов свідчило про радість Фриди, що Орлов перший відізвався на її запрошення.

І далі — не давши одуматися, зграбно підхопила ордера на відпуск авіаційних труб і зникла в дверях.

— Гроші я плачу готівкою в бухгалтерії! До побачення, шановні громадяни.

Лише майнула сукня, вишита на грудях сріблястими нитками та капелюх — простий і скромний зачепився краєм за порт'єру. Скромність, з'єднана з вишуканим мереживом на грудях мала на меті яскравіше показати діловитість чужим людям.

Задрика знизав плечима.

Орлов же відступив на крок у бік, побоявшись, щоб назнайома не зачепилась і не пом'яла своєї сукні.

А Косенко трохи розгубився незвичайним поведженням Фріди Йоганівни. Всі мовчали, і мовчання тяглося хвилини дві.

6. ПОДІЇ ЗАХОПЛЮЮТЬ ЧУЖОЗЕМЦІВ

В цьому місці ми дозволяємо собі порушити одну літературну традицію і попросити читача на кілька хвилин надіти радіо-наушники. Це потрібно, на нашу думку, для того, щоб він зрозумів сенс тих надзвичайно небезпечних знайомств, які почалися на терені авіо-заводу № Ікс.

Чим жило повітря у цей мент? Якими іскрами палали антени Харкова, Київ і ще одного далекого, але поважного чужоземного міста — Берліна? Про що голосив радіомовний етер?

Харків перший розхвилював океани етеру. Тоді сонце вже заходило над східними берегами Алеутських островів та Японії, а на Україні день лише розпалювався літньою задухою. Перша телеграма мала такий зміст:

Німеччина—Берлін—панові Рон'є.

У відповідь на ваше запитання сповіщаємо, що на гроші Авіо-Синдикату куплено будинок для гуртожитку інженерів вашої фірми. Ми з нетерплячкою чекаємо приїзду шановних колег на свято, що відбудеться 15 липня цього року—в Києві.

А. Клейстер — Харків.

Одночасно з цим фундатор і керownik авіо-фірми—Рон'є писав негайного листа до свого конкурента—проф. Юнтеля, що в останні роки побивав продукцією фірму „Рон'є-Ракета“.

Ліста мали одіслати спеціальним літаком, і тому перо невгамовного Рон'є швидко бігало по паперу.

Він писав:

... і тому зрозуміло, що ми повинні розподілити ринки Східньої Європи. Це в інтересах нас самих! Я певний, що за найкращий плацдарм ваших літаків стане Росія по 55° північної широти. Я вподобав Україну, Кавказ та Персію і гадаю, що між нами не буде суперечок що до смуги економічної експлоатації, що до цін та інших умов, які ми мусимо поставити Робітничим Урядам двох Республік, щоб забезпечити повітряним лініям нормальний хід роботи!

Що до Туркестану та Сибіру, то я не порушую цих питань і чекаю вашої принципової згоди.

Тисну вашу руку, професоре! Бажаю найліпших...

А редактори, зв'язані з фінансовими колами, присвячували передові статті на шпальтах газет, міркуючи, чим скінчиться боротьба двох конкурентів-велетнів.

„Альгемайне-Цайтунг“. Криза все глибше і глибше захоплює авіо-промисловість. Фірма „Рон'є-Ракета“ скоротила своє виробництво на 30%, фірма „Юнтель“—на 19%. Передбачається дальше падіння акцій авіо-фірми.

„Роте-Штраль“. Акціонери фірми „Р-Р“ і „Юнтель“ страшенно занепокоєні швидким падінням вартості акцій. Скорочення робітників продовжується. Кількість безробітних збільшилася до 24.000. Ось воістину жажливий закон гнилого капіталізму!

Так газетярі кінематографічно пробігали по вулицях і вигукували останні новини, турбуючи авіо-спортсменів, літунів і всіх, хто близько сприймав інтереси авіо-будівництва.

Біржа хвилювалася. На дошці старано виводили крейдою:

Акції „Р-Р“ упали на 4,9%.

„Юнтель“ „ „ 3,2%.

Через дві години:

Акції „Р-Р“ упали ще на 3,5%.

„Юнтель“ „ „ 3,4%.

До вечора Рон'є загубив біля 60.000 золотих марок. Лише завдяки більшовикам, що ніяк не погоджувалися приймати без передумов угоди з капіталістом. Рон'є захворів.

І увечері лікарі заборонили йому виходити на свіже повітря. У керовника раптом підвищилась температура і всі чекали ускладнень у здоров'ї лисого Рон'є.

Але ніякий професор не міг позбавити чулого господаря страждань, бо їхня причина лежала по-за хворобою. Рон'є просто боявся загубити на ранок іще 40.000, якщо не більше.

Лише одне заспокоїло його: телеграма Клейстера...

Читач уже напевно закидає нам схематизм, але почекайте. Не так швидко завузлилася дія навкруги заводу, щоб Рон'є міг зразу втручатися до неї. Ринок готував для Рон'є ще небезпечніші сюрпризи. Ні гроші, ні що інше, ні навіть краса жінок не зломлять упертості нової сили, з якою читач познайомиться в майбутніх розділах повісті.

Рон'є нервово вхопив золоту ручку і кілька хвилин одписував Клейстерові: „Я вдячний Вам! Прошу захищати найкращий літак світу „Рон'є-Ракета“ на чергових засіданнях Вищої Економічної Ради!“

Так дякував Рон'є Клейстера і взивав його кращим другом прогресу, цивілізації. А радіо-газети гриміли закликами на плацях, майданах, у скверах, квартирах:

„Син (Рон'є-Молодший) сьогодні в-перше заговорив про Україну.

„Рон'є-Старший (батько) запросив до правління фірми наукових діячів і доручив їм скласти найточніший звіт про економіку України, Кавказу та Персії.

„Рон'є-Молодший одверто заявив промисловцям, що жодна країна його не цікавила так, як Радянська Україна!“

Довго ще хвилювався етер од перевантажених роботою антен і довго ще голосили газетарі, ясно натякуючи, що між Юнтелем і Рон'є складено угоду про високі завдання німецької авіації, яким чином, куди і за яким розподілом економічної праці—вести вперед авіацію дружньої від-сталой Республіки.

З вуст у вуста перелітало палке слово:

— Ідуть інженери! Ідуть!

7. ЩО ДЛЯ НЕЇ—ХАТНІЙ ПТАХ?

Орлов і Косенко просиділи з Задрикою години дві у кабінеті і з годину блукали по заводу, зупиняючись особливо у тих цехах, що мали найбільше хиб. Директор сердився на них, ображений чуткою про їхню візиту до цехів.

В кабінеті Задрика завалив їх паперами. Говорив, упевняв, доводив, сперечався, лаяв центр, розводив руками моторно креслив олівцем плани нових поліпшень у виробництві. Одне турбувало Задрику: Косенко надто настирливо напивав на промахи і добивався правдивої відповіді.

Тим часом загуд гудок і Косенко вийшов з контори.

Серед натовпу Лука раптом зустрів цікаву дівочу постать з досить красивим обличчям.

— У вас працюють жінки?

— Три підмیتالъщиці та дві обойщиці.

Дівчина підійшла ближче. Обличчя було якесь веселе, наче посмішка вічно гостювала у сміхотливих устах. Живі оченята гойдалися в очицях і вабили до себе. Замусолений одяг нічим не псував краси дівочої. А червона плямочка сурми лише прикрашала лиця і робила їх оригінальнішими, ріднішими.

— Відкіля вона?

— З обойно-малярного!

Коло неї вовтузився Пічета і чимсь смішив жінок, що витирали рушником вимиті руки.

Косенко повів бровою і, підкликавши Сидорука, попрохав його порадити, до кого стати на квартиру, щоб було ближче до заводу.

— У Штепи! Він має власний будинок. У нього затишно, спокійно.

— Робітник з будинком?—здивувався Лука.

— Не тільки з будинком, а й з дочкою на відданні! Бісова комсомолка! Братва за нею пристрелює. Дивись, побережи свого холостяцького імени—злопає вона його! Оце—вона!

Сидорук показав пальцем на Штепину доньку.

Косенко засміявся і в очах заблискотіли докірливі вогники.

— Не вигадуй дурниць!

Але сам нашорошено подивився услід дівчині і немов замислився од несподіванки.

— Ну-ну! Пропадеш тепер, Луко. Опинишся у жіночій облозі, і прощай твої плани і будування!

— Я не юнак!

— Тим гірше! Юнакові легко покохати, легко і розкохати, але в тридцять три не розкохують. Такі, як ти, не розкидають сил, а шукають жінку.

Лука попрощався з Задрикою та Орловим, що помандрував до готелю за речами.

Сидорук же скористався з цього, і коли вони проходили повз Штепу, він немов мимохіть підвів Косенка до дівчини і голосно сказав:

— Знайомтесь, хазяїни і кватирант!

— А? Чули про вас,—співучим голосом промовила Мар'яна.

Косенко задивився на дівчину. Чистий овал обличчя, з промінястими блисками очей стояв просто перед ним і він дивився на неї, немов у люстро.

— Трохи чудно! Жінка в ангарах... жінка з літаками?

— Ви кажете нісенітницю, товаришу. Літаки для мене—хатні птахи!—мило показала вона.

Всі посміхнулись і гуртом вийшли в браму заводу.

8. СВІТАНОК КОХАННЯ

Минуло чотири дні. Настав день авіо-свята.

Першим героєм цього незвичайного дня стало радіо кількох країн. Радіо-хвилі перегаляли рух земної кулі:

„Берлін.—Учора на Стаакенському аеродромі відбулися урочисті проводи німецьких інженерів, що вилітають на Україну на металічних літаках „Рон'є-Ракета“.

„Харків.—Закінчено влаштування німецького гуртожитку!“

„Київ.—Сьогодні авіо-завод № Ікс випускає на волю п'ять пташок. Робітники нашого міста святкують нову перемогу на господарчому фронті!“

Фріда Йоганівна, прокинувшись у 3 години ранку, приїхала на автомашині на аеродром і послала останню з серії телеграм:

Любий Арнольде Карловичу!

Все влаштовано для зустрічі любих гостей. Чекаємо вас тут до 10 годин ранку. Німці будуть задоволені.

Ф. Шотер.

Справді, все було зроблено для зустрічі трьох літаків „Р-Р“, що летіли з Варшави з інженерами. Вони мусили прибути о 12-13 годині, якраз у самий розпал свята.

Фріда хвилювалася, і напевно більше за всіх. За ці чотири дні вона добре пізнала Ферапонта Івановича, а Задрика її. Між ними встановилося щось інтимне, що нагадувало світанок кохання.

Правда, ні Фріда, ні Ферапонт не говорили про це і не натякали на дальше зближення. Та Задриці було приємно стежити за поспішною ходою жінки.

Жінка ж—виношувала в собі плани, мрії і свавільно дозволяла директорові милуватися нею і говорити слова, що їх би ніколи не дозволила сказати, наприклад, Косенкові.

Іноді їй ставало ясно, що з коханням треба бути обережною. Вона ризикує, як жінка! Грати небезпечно, але цікаво! Головні козири у цій грі—жіночі принади: краса, грація, стрункий стан і артистична вишуканість рухів.

Ферапонт Іванович ходив за нею по аеродрому, говорив нікчемні фрази і порожніми очима позирав на червоний схід, на якому вже простягалися світлі звої проміння.

Дивився туди і думав, що світанок довгий, що кохання треба завоювати, і що часто на світанках кохання блукають нудні хмари.

А ранок розпалювався і поволі освітлював заспані очі директора і чарівні плечі жінки, накриті англійським пледом. Над розгартованим краєм небосхилу бігав блакитний зайчик. Він стрибав і лишав за собою білі сліди, що спадали на хмариночки.

Небо світліло і світліло. Фарби темної ночі зливалися з небокраєм. Вони текли широкою рікою на захід. Темний колір зникав, як талий сніг.

А зірки котилися по виднокругу, немов намул, захоплений струмками із небесного річища.

По аеродрому шугали тіні чергових мотористів. Метеоролог в окулярах ходив по полю з приборами, записував у формуляр. Виростали цифри і літери:

Аеродром—4 г. 15 хв.—15 липня.

Температура—7,2°

Поправка до неї—0,6

Вітер унизу—норд-вест,

„ на 100—норд-ост,

„ на 200—зюйд,

„ на 500—вест.

Покров—(осадки)—роса.

Вогкість—11°

Хмарність—20-25 (тенденція до зникання).

Форма хмар—високі перисті (течій у горішніх шарах атмосфери не помітно).

Ангари були розкриті. Оддалік—на 50 метрів од них станційні механіки пускали двигуни, перевіряючи їхню роботу. Над аеродромом линули густі згуки. Мотори сердито фиркали і цим нагадували коней на водопої.

Начальник льотної станції щойно підбігав до машин, питаючи про працю двигунів. Де-не-де мотори чхали, немов дівчата од тютюну.

Пічета і Новицький примчали на велосипедах до ангарів і по-молодому розсміялися, вгледівши, що Ферапонт не відстає від Фріди, ходить слідом, майже навшпинках і щось запально проповідує.

— Наш Хлородонт Іванович виконує громадський обов'язок,— зауважив Володимир Пічета.

— Який біс так рано притаскав його сюди?

Новицький посміхнувся у вуси і послав їм навздогін кілька теплих спокійних лайок.

Задрика і Шотер у цю мить вийшли в поле досить далеко.

Коли б читач зупинив його на цій дорозі і запитав Задрику, що тягне його до неї,—він не знав би, що відповідати. Бо справді, йому не було відомо, як ставиться до нього організаторша німецького гуртожитку. А виходячи з цього, він мав чи посилювати, чи послаблювати темп любовної атаки.

Фріда помітила палкі погляди Задрики і сміливо натякнула, що комуністам варто бути ввічливішим до жінок і що в даному разі треба догадатися самому: його дама бажає... побачити Київ у світі ранкового сонця, коли воно ще щуриться над обрієм і неохоче обдаровує землю скупим промінням.

— Я хочу опинитися на найвищих висотах! Ви розумієте?—і Фріда притиснулася до нього, не випускаючи Ферапонтової руки.

По тілу замороженого Задрики пройшов солідний холодок. Аж шкіра вкрилася гусиними крапками.

Вона притискається! Хоче летіти! Ну, що ви на це скажете?

— Я згоден,—підхопив директор, злякавшись, як би вона не змінила свого бажання.

— О, так, так! Ви ніяк не можете уявити—до чого Київ красивий з височини! Це—фейерверк фарб!

І вони, жваво розмовляючи, помандрували назад до ангарів. Там уже були готові до польоту три машини.

Що трапилося далі—читач догадується. Ферапонт порадився з Сальним і швидко вибрав пасажирний літак „Рон'є-Ракета“, що стояв велетенським птахом серед інших, як „Ель-фау-Ге“, „Фоккери“ і військові „Хавелянди“.

— Ці вас будуть дуже гойдати! Мотори малосильні. Лише „Хавелянди“ та „Р.-Р.“ цікаві для польоту над містом. Але „Хавелянди“—літали учора і їх приготовлено для сьогоднішньої демонстрації на параді. Гадаю, що вас цілком задовольнить „Рон'є Ракета“!

Задрика з великою повагою подивився на „Р.-Р.“. Ну, от! Хіба він не правий? Чиї тільки очі настільки сліпі, щоб не бачити, що „Р.-Р.“—найліпший, найкрасивіший, найєвропейський літак? Ну, лише погляньте! Ось він—перед вами, розпластав свої дев'ятнадцятиметрові крила, підвівся на височинь трьох з половиною метрів і своїм величним, шляхетним виглядом затемнив інші машини. Ах, що то за крила. До чого ж вони правильні, симетричні. І як чудово гурчать дюралюмінієві листи, коли легенько цокнути по крилу пальцем. Що таке в порівнянні з ним якісь перехвалені недотепні „Іллі-Муромці“, якісь страхіття великих і малих величин, випущені царськими заводами? Де в них краса? Де поєднання грації залізних форм із практичністю, доцільністю? Де, питаємо, технічний геній і художній смак?

Не Росії тягатися з Європою та ще в будіванні літаків власних конструкторів! Мізерні ви всі—Косенки, Сидоруки, Штепи—чудні карикатури на справжніх Едісонів, Фарадіїв! Ви прокисли слов'янщиною!

У вас навіть шлунок засмердівся від одноманітної кислої капусти та чайної ковбаси! Не вам уже вживати закордонні страви. Бо вся країна захоріє на шлунок!

На цьому місті Задрика аж плюнув з досади.

— Бр! Сволота винахідницька! Лише гроші тягнете з держави. Паразити!

„Рон'є-Ракета“ все стояв перед очима, чистий, вимитий, як немовлятко.

Сальний підійшов до кабіни і рвучко відчинив дверці.

— Будьте ласкаві!

„Рон'є-Ракета“ заколисався тихо, упевнено, та так делікатно, що Фріда аж засміялася.

— Немов лицар розшаркується перед г'ранд-дамою.

— А хто за пілота?—освідомився Ферапонт.

— Я. І Сальний, швидко одягши комбінезона—літунський одяг, ускочив у кабінку пілота.

Фріда бачила крізь скло, як полягла трава під навалою повітря.

Мотористи одскочили від машини, і вона, гойдаючи на підкосах могутні крила, зафурчала, немов великий казковий котик і попливла у височінь.

9. УПЕРТИЙ СЛОВ'ЯНИН НЕ СПИТЬ

Першою думкою Орлова, коли він прокинувся у три з половиною ранку, була—чи не спізниться він на аеродром для ранкових польотів, куди, між іншим, обіцяла прибути Фріда Шотер.

А її він бачив учора в театрі „Березіль“.

Вона мило поводитися з ним. Усміхалася, реготала, де треба, і виявила великий хист в оцінці гри великих артистів: Юри, Ужвій, Козачківського, їхнього керовника Леся Курбаса.

В антрактах ласкаво оповідала, що зі сценою вона знайома давно.

— Я, бачите, колишня артистка. Які тільки ролі я не виконувала. І баядерок, і танцюристок, і коханок, і повій. Одного разу я виконала роль акробатки.

— А що вас примусило скинути театральний одяг?

Фріда Йоганівна махнула пушистим віялом:

— Інтриги, боротьба дрібних „людішек“ за краще місце в ансамблях.

— Так ви стомилися?

— Ні. Я бажала зміни. Мені все набридло. І я пішла, як тепер кажуть, у маси і стала лицем до революції.

Що означали останні слова, Орлов не намагався розгадати. Йому спало на думку, що вона, кинувши сценічне мистецтво, не скинула старого одягу, і просто театралізує своє життя, і бореться. Але за що? Невідомо!

Фріді подобалося, що Орлов такий уважний до неї. Ця риса схиляла її на прихильність до Віталія Павловича і цим він стояв вище за мужлуватого Ферапонта Івановича.

Вона кокетувала. Він говорив улесливі компліменти і кивав головою.

Іноді він запитував себе: на що це йому? Жінка потрібна, чи що інше? Критикував себе, згадував толстовські сентенції, особливо „Крейцерову Сонату“—але не відставав і спостережливо чекав її посмішки.

Знову сипав компліментами, знову дивився на її пишне декольте і на око рахував, скільки поцілунків лягло на гонористе обличчя артистки та її плечі, повні невисмоктаних соків пристрасти.

Ах! Що він робить—гордий шляхтич, колишній аристократ—з нею, невідомою пройдисвіткою? Артисткою? Без чоловіка? З нею—достиглою жінкою, з красою, без сумніву захватаною паганими руками графіз, купців, офіцерів, комісарів і напевно чекістів?

Орлову зробилося боляче. Каламуть попливла в думках. Але швидко це відійшло і знову на нього дивилося вперте, з печаткою ніжного нахабства—жіноче лице.

— Я жалію себе! Я—проклятий егоїст! Думаю лише про себе. А може вона героїня ненаписаних романів, подібна Соні Мармеладовій? Напевно, вона один з нещасних Купринівських типів? Ні, ні. Це—Винниченківська панна Мара.

Порівняння йшли далі без розбору. Орлов витягував за волосся і „Саламбо“—Флобера і „Пишку“—Мопасана, і ще інших до безлічі, так що нарешті замість конкретного образу—у нього утворився сумбур, якийсь поетичний хаос.

Орлов одягався, швидко натягав чоботи, умивався і ніяк не міг точно пригадати, про що вони балакали, на які теми, чим скінчили.

Одне виразно прийшло до пам'яті: вона обіцяла неодмінно бути на аеродромі перед святом. І, прибравши своє ліжко, він вискочив з готелю, упіймав візника і помчав на завод.

Небо ще ледви світліло. Літаки ще не літали. Це заспокоїло інженера і він закури́в сигаретку.

Пройжджаючи біля Штепиної квартири, він помітив у вікні світло і маючи ще час (перші польоти призначено було на 5 годин, а годинник показував лише чотири), розплатився з візником і постукав у вікно.

— Хто там?—озвався Косенко, завалений кипами книг по аеродинаміці, різними „Гюґте“, справочниками і широченими аркушами паперу.

— Гей, слов'янине, не спиш?—покликав його Орлов.

— Працюю! Спішу дати креслення еліптичного крила Задриці—він незабаром командується до Харкова. Та й Клейстер тут буде. З ним поговорю.

Орлов зайшов до нього і його вдарило задушливим повітрям.

— Ти хоч відчини вікно!—і сам одчинив. Ранкова прохолода потекла біля розбутих ніг Косенка приємними жмутками.

— Як ти працюєш? І сон не переборов тебе?

— Борюсь, хоч по правді скажу, що сон для мене більший ворог, ніж Врангель! От зрозумій! Зараз тиша, мир, спокій і „благоволення в подружеских кроватях“. Кого тут не візьме сон? Усіх бере. І старого бойця, і стомленого комуніста, і непача, і закоханого комсомольця. Комуś здається, що вся країна спить! Але ні—не сплю я, тисячі таких, як я. Не сплять студенти, робфаківці, Бухарин, не спить і ДПУ. Боремося потроху, поволі. Не стуляємо вій. А це тяжче. Страшніше!

— Я б не зміг. Це проти природи.

— А я дурю природу, обходжу її. По НОП'і роблю. У десять ночі—чарка кон'яку, у дванадцять—друга, у дві—третя, у чотири—теж, а в п'ять лягаю і до семи сплю. Сплю, а мене поетично так голубить сонце, немов стереже. Прорветься у віконечко і стрибає по ліжку. Ми тоді спимо, і я, і Бухарин, коли вже сонце стереже Республіку.

— Але ти п'янієш?

— Ні! Їм масло і воно нейтралізує алкоголь.

В очах Косенка втілено звичку до впертої роботи. Лише в останню годину вони набрякають мішками від примусового безсоння. Але ранком—відро води після сну, трошки одеколону—на обличчя, щоб не голубіла кров під очима, щоб люди не жахалися пом'ятого обличчя

комуніста. Нерви вмиють сталевішають, лице розглажується, зморшки зникають і Косенко знову здатний до роботи.

Орлов не розумів, як Лука без будь-якої шкоди для здоров'я, працює четверту ніч без сну.

— Треба, товаришок.

Кінець-кінцем Орлов посміхнувся і вирішив признатися:

— А я закохався.

Косенко аж відступив на крок.

— Пропадеш тепер. Кохання для літуна — ворог, страшніший за туман!

— Ах, як би про це розказати!

І Віталій Павлович скоромовкою розповів про своє почуття до Шотер.

— Я їду на аеродром. Може б ти супроводив мене? Однаково, уже світає і ти навряд чи устигнеш закінчити працю.

Лука рішуче відмовився.

Орлов зігнувся, зіщулився і сів на лаву. Потім прислухався. За тонкою стіною чути було міцний сон людини.

— Хто там спить?

— Мар'яна. Що-вечора заходить до мене і цікавиться моїми справами.

— Дівчина? Ай-ай! Виходить, що й ти не чернець.

— Не знаю, як сказати. Взнаєш коли-небудь і наші таємниці.

Косенко наповнив рейсфедерне перо тушшю і підвівся над столом.

Орлов поглянув на дзигарі і на чолі зарухалися зморшки.

— Пів на п'яту? Бувай—я поспішаю.

Інженер сполохано натяг кашкета і з підскоком побіг садочком навпростець, до ангарів.

Приємне сусідство не дратувало його нервів, не наводило думок на сьогоднішнє кохання, але і не одсувало їх у безвість майбутнього.

Листи, рейсфедери, циркулі, лінійки, кутоміри—примували очі бути лише з ними, працювати над речами тоді, як тендітне шумовиння за стіною огортало голову ласкавими хвилями і натякало на почуття, теплі і світлі, як сонце.

Снився Мар'яні надзвичайний сон.

10. КОХАННЯ НА ВИСОЧИНІ 2000 МЕТРІВ

Сальний сидів у кабінці і зазірав у малесеньке люстро, що висіло перед очима і в якому було видно усю пасажирську кабінку.

Люстро тихенько тримтіло і в овалі шкла повзли тіні розмальованих істот. Дріжали відбитки людей і порт'єр.

Земля падала і падала вниз—із Дніпром і старовинними чудесами Лаври. Київ крутився під колесами літака широчезним колом розлінованих вулиць, поетичною красою ущелин Хрещатика з його спуском до пристани.

Велика ріка замріяно спала у безодні і її дзеркальний шлях устилав обрій на південь і північ. Хвилі зрідка пробігали по поверхні. Спало дно. Спали береги, загорнувшись перед ранком у вогкий туман.

Імлисті клуби гойдалися по-під кручами, під биками залізничного моста і нехотя відпливали від них. Заморений вітер ледви-ледви добігав сюди і падав знесилений на димчаті щогли пароплавів, чеплявся за стрункі фабричні димарі, плутався поміж деревами міських скверів, метушився в камінних річищах гранітних і залізно-бетонних проспектів, загромождених будинками.

„Рон'є-Ракета“ робив небувалий розліт над стародавньою столицею.

Мотор владно роздирав чотирма лопастями гвинта ранкову сутінь небес. Крила міцно розсікали повітря і воно—розірване, перемішане линуло водоспадом газових жмутків навколо корпусу літака. Повітря било в лице оберемками колючої крижаної вати.

Сальний, що стежив за надзвичайно красивим краєвидом, якось заглянув у люстро.

І... очі йому розширилися.

В люстрі стрибали зайчиками тіні Задрики і Шотер. Люстро одбивало все, що творилося позаду, за спиною Сального. І пілот став безмовним, непомітним свідком цікавої картини.

Люстерко видало їх.

— Кохання?—іронічно посміхнувся Сальний.

А в кабінці трапилося те надзвичайне, про яке так солодко згадував потім Задрика і що примусило Шотер виявити своє відношення до влюбливого директора.

Почалося з сонця.

Шотер зручно вместилися в третє крісло лицем до пілотської кабінки, і весело відсунула вікно.

— Сходить, сходить,—радісно скрикнула вона, хапаючись за руку Ферапонта Івановича, що сидів на першому кріслі лицем до стерна.

— Сонце!—іще раз гукнула вона і залюбки задивилася на далекий схід, де золотим горбом видималося світло.

Голос придушено пролунав серед залізного бешкету машини, згуки згнули в герготанні мотору. Разом з повітрям у кабінку почав вриватися вітер і неприємні пахощі перегорілого бензину та змазки.

— Зачиніть вікно,—крикнув Задрика.

Фріда махнула рукою, знаком показуючи, що розмовляти даремно, бо вона нічого не чує.

— Тоді дозвольте говорити на вухо.

Задрика, не довго вагаючись і не рахуючись з мовчазним протестом Фріди, став за її кріслом.

Фріда знизала плечима і занурила свій зір у білу смугу, що простелялася над Чернігівськими гонами.

Сонце поволі видиралося, надималося круглою верховиною.

Гора бризнула рожевими плямами на спокійні хмари, але земного суходолу ще не дістала, і тому місто лишалося в темряві.

— Ми перші бачимо сьогоднішнє сонце,—хрипко крикнув Ферапонт і поклав лікоть на спинку сусіднього крісла, наче його цікавила не стільки Шотер, як та незрівняна ні з чим картина, що простелилася од сходу—від далекого узбережжя Малої Десни до самого міста.

Пейзаж надзвичайно захопив Фріду і вона, забувши за все, дивилася на хмари, обмережені червоним саявом, на лівобережні затоки Дніпра і на міське узгір'я.

Летюче проміння спускалося додолу, жовтогарячим вихорем крутилося над садами і раз за разом охоплювало все нижчі і нижчі шари атмосфери. Хмари давно палали в заграві.

Проміння нарешті впало на дзвіницю Лаври і вона зашаріла рудим кольором, ставши схожою на велетенський кутняк допотопного іхтіозавра. Далі сонце черкнуло по дахах, по димарях і запалило на вікнах шкляні узорі.

Правий берег Дніпра і його будови потонули в сонячних впливах світу. Поступово з розпалених хвиль впливали жовтими палями дзвіниці інших церков, щогли радіостанції, телеграфні стовпи, залізниці.

За Києвом лежав сивий сутінок, в той час, як східня половина переповнялася сонцем, одливаючи райдужними блисками шкла.

Від Дарниці скажено мчав експрес. Білий клубчатий дим слався по-над канавами. Локомотив скидався на чорного жука, що закохано тримався рейчатого шляху, а вагони тяглися за ним, як різноколірні ланки довгого розфарбованого ланцюга.

Потяг домчав до мосту і вповз у сталеву мережу першого прольоту. І раптом кольори змішалися. Блакитні лінії рейок пересмужилися з бантинами мостових ферм, поповзли по-під ними, вражаючи око позолотою з сонячного боку і темносивизною та зеленавістю з другого.

— Фрідо Йоганівно!—закричав на вухо Задрика,—ви гляньте туди, де пароплав пливе. Бачите білі, як крейда, стовбури метеорологічної станції? Ви помічаєте, як під нами відбивається тінь літака? Он у хвилях, за мостом! Дивиться, ось вона лине по застиглих водах, ширіє по-під кручею, забирається в затоку, немов хоче двома крилами розплескати Дніпро до дна!

Шотер сміло визирала у вікно і справді бачила ті дива, що показував палець директора. Вона була готова дякувати йому за те, що він допомагає розібратися в калейдоскопі вражень і не пропустити найцікавіше серед розливного моря—і фарби, і плями, і лінії.

Фріда висунула голову і її шия з'явилася на очі Задрики, полонячи своєю ніжною шкірою і витонченістю форм.

Шийка притягала до себе, кликала губи, обіцяла і немов сама наближалася до них.

Ферапонт Іванович не витримав і теж виглянув в ілюмінатор. Повітря вдарило, наче скубнуло за чуб Задрику, але це не зупинило його і він мовчазним жестом попрохав Фріду не так захоплено визирати у вікно і поберегти свого носика від газів бензину.

Щось підказало Ферапонтові, що надійшла мить, коли він може припасти до красуні, поцілувати, посидіти з нею на одному кріслі і обнятися широко, палко.

Уява навіть намалювала йому, що він уже сидить, що її руки обплели його шийку і що пухкі, своєрідно-примхливі губи підпливають до його губ з солодкою повільністю.

Кохання! На висоті—двох кілометрів! Це було б прекрасно! „Рон'є-Ракета“—переможець блакитних гонів, лине по-під хмарами і перший підносить людей на сонячні височини. І невже він відмовиться з'єднати почуття серця з почуттям краси, безмежності, неозорності земних краєвидів? Яке серце понехтує злиттям двох насолод—чи воно захоче опинитися на землі, щоб у набридлому оточенні черемхи, тополів чи бузків знову вислухувати міщанські визнання в коханні? А хто ж тоді, як не літуни, мусить показати сіреньким істотам землі, що ніколи не літають, кохання на всю його широчінь і розмах, який тільки відомий справжнім спортсменам?

Авже ж Задрика—представник нової категорії людей, НОП'овець, що не може і не сміє витрачати багато часу на свої потреби. Польот—недовгий, незабаром, через годину—дві „Р-Р“ спуститься на землю—і краса зникне. Він знав багатьох жінок і було б, на думку знайомих Задрики, ганебно пропускати повз руки солодкий шмат.

Напевно і вона не одмовиться од маленької жертви, дуже маленької жертви.

Вона була б дурна, коли б не скористувалася з цього.

З такими думками Задрика схвилювано схопив руки Шотер і ніжно стис їх, передаючи цим увесь запал душі, багатой на почуття. Вона

відповідала тим же і немов сама притисла долоні Ферапонта Івановича до теплої шиї.

Ферапонт Іванович іще раз стис.

Стисла у відповідь і вона.

Його думки пострибали одна за одною, ніби граючи в довгої лози. І Задрика, колисаючись од повітряного гойдання, раптом притулив голову до її скроні, шукаючи губами відкритого декольте.

Який жаль, що він не може бачити, яким прекрасним вогнем виграють її очі! Звичайно, кров шумує в її жилах і пульсує розхвильована по веселому тілі. Вона буде його—хоч на сьогодні.

Мідним поцілунком скінчилась перша спроба Задрики. І вона, на диво, навіть не протестувала. Щось хитре, єхидне, заховане відчувалося в поведінці колишньої артистки. Вона зробила вид обуреної і навіть підняла руку для ляпаса—але Ферапонт не такий наївний, щоб самозахист приймати за справжнє обурення збентеженої істоти. Це робиться про людське око! А в дійсності вона сама бажає, прагне до того, щоб підчепити на свійому шляху цікавого мужчину з грошима і більш-менш відповідальною посадою. І при тому не юнака, а сталого мужчину, якому не погрожує скорочення штатів то-що.

Почувши дотик колючих вусів директора, Фріда повільно підвелася з крісла, зачинила вікно, спустила зелену штору і з очима, що кричали про образ, повернулася до нього.

— Що вам треба?—немов говорили очі.

У цю мить літак заколисався. Фріда ледви не впала в прохіді між кріслами, але Задрика підхопив її за лікоть і наблизив до себе.

Фріда вирвала руку, але знову ледви не впала. Ферапонт іще раз ухопив за лікоть.

— Чого ви хочете?—закричала вона.

Гул мотору заглушив слова.

Задрика зробив крок до неї і, не випускаючи ліктя, закинув руку за талію і спокійно обвів її тіло вже обома руками.

Очі стрибнули по боках, відшукуючи, де сісти.

Просто перед ними були дверці до кабіни пілота. У віконечко вирисовувалася постать Сального. Пілот не оглядався і впевнено керував літаком.

В пасажирській каюті стояли чотири м'які крісла, пригвинчені до підлоги, з застіжками, якими оперезує себе кожний пасажир, щоб не випасти з нього під час непевного польоту.

Він потяг її до передніх двох крісел.

Фріда почала пручатись і кричати, сподіваючись, що Сальний почує її.

Але Сальний навіть і не ворухився.

Шотер вирвала руку і відштовхнулася.

— Яка краса минає повз нас,—гукнув він на вухо.

— Ви—нахаба,—одповіла вона криком, не знаючи, як вийти з таємного закутка, безсило сіла і знову натягла штору над ілюмінатором, наче б то світло заважало дивитися на супутника.

Директор в'юном підплив до неї і став елегантно вибачатися за нестриманість натури, що, на його думку, була і єсть властива кожному справжньому спортсменові блакити.

Вони опинилися в зеленій напівтемряві.

Фріда стояла, як кольоровий привид, обвита пледом, і з погордою, мовчки дивилася на нього. Її тіло набрало якоїсь принадної неясності.

Зелений туман оповив її голову; губи ворухилися, щось говорили. Руки пластично пливли в повітрі, немов-би Елінська гетера танцювала стародавній танок.

І відсахнувшись, показала на струмки сонячного світла, що полились на її оксамитну сукню. Сонце знайшло шлях у шторах — і заграло на грудях, стрибаючи багатьома зайчиками по каюті.

Ферапонт стис її, обережно посадив і почав голубити, цілувати, звільняючи себе від солодкої ваги пристрасти.

Лебединим крилом майнула рука Шотер і вона трохи підняла край штори, дивлячись на дно повітряного океану.

— Завод! Авіо-завод! — скрикнула вона з радістю, тикаючи пальцем у струнку лінію електро-естокади.

Внизу з нестримною плавністю приплив завод і залишив у пам'яті сонячний спомин про кришталеві виблиски скляних дахів.

Цехи застигли могутніми гіпопотамами, що вийшли з далекого тропічного озера і зупинилися тут на полі з підведеними ногами і руками.

Штора закрилася.

Кров гострим окропом ошпарила розум директора і він, припавши вустами до вирізу в сукні, нахилився над канапою, стаючи на коліна.

А літак линув, гойдався, борючись із вітром і зі стовпами повітряних течій, що то підносили „Рон'є-Ракету“ в гору, то кидали в яму.

Хитання заколисувало пасажирів.

Ферапонт Іванович знепритомнів на якусь хвилину, захоплений ритмом польоту. Він у душі дякував Сального, що той не заглядав до них і не заважав. Але він не знав, що той стежить за ними у люстро і що того не зраджує напівтемрява, бо зайчики проміння стрибають з кута в кут і видають закоханих.

Сальний навмисно повернув самолёта так, щоб зайчик проміння освітлював лише Шотер і Задрику.

Він сперше посміхався, але що далі, то лице його темніло й темніло.

Задрика сердив його. Літун почув себе ображеним за авіацію.

Коли дві постаті поцілувалися за його спиною в двадцятий чи тридцятий раз — він розлютований — швидко зорієнтувався у повітрі і щоб одплатити їм за образу, пустив аероплана віражем униз.

І в наступну мить Задрика замість насолоди отримав великого удара в потилицю, а Фріда, плутаючись у сукні і пледі, посунулася головою на стінку і стукнулася так, що заболіла шия.

Сальний у злobie дав нахил літакові в 25° і закохані пасажири покоїлися в бік, зачепилися за ніжки і майже завили од болю.

Задрика було підвівся, але „Рон'є-Ракета“ знову беркицьнув на височині і вони обое вдарилися об задню стінку кабіни.

Шотер учепилася за крісло і встигла застібнути пояс-застіжку навколо талії.

Задрика потрапив задом на дверці чепурні і з розмаху влетів у вогке судно.

— Що сталося? — заволав Ферапонт Іванович у безсиллі, стукаючи по вітринному шклі.

— Потрапили в повітряну яму, — одповів Сальний, усміхаючись у вуси і зупиняючи мотора.

„Рон'є-Ракета“ спустився і застернив до ангару, а перелякані Задрика і Шотер завертілися, оглядаючи один одного і чепуричись на швидкоруч, щоб раптом не висміяли люди.

— Ви — остолоп! Ви не знайшли кращого місця для кохання, — сердито прокричала жінка і одсунулася од Задрики.

11. ШОТЕР ШУКАЄ КРАЩОГО ДОН-ЖУАНА

Орлов, занепокоєний несподіваною появою літака на небосхилі, побіг, пристрибуючи, до аеродрому.

— Хто полетів?— стурбовано спитав він у метеоролога, що повертався з будки.

— Коли не помиляюсь, Сальний і два пасажири.

— Задрика і жінка?

— Так, вони,—байдухо відповів метеоролог.

Орлов зніяковів. Досада схопила за серце і припала, як реп'ях. Невже він спізнився, не зважаючи на такий ранній час?

— Гаразд, я почекаю їх,—сказав він і почував моріжком.

„Рон'є-Ракета“ спустився, на превелику радість Орлова, через сім хвилин. Усіх здивувало (а найбільше Віталія Павловича), що Сальний—кращий з пілотів веде машину, хилитаючи її в польоті.

— „Рон'є-Ракеті“ не личить колисатися в повітрі, а тим паче так різко спускатися вниз,—говорили знавці літунської справи.

— Була одна кауза,—відповів літун, останнім покидаючи кабінку.

— Дивно, дивно, тов. Сальний.

— Була причина, кажу,—голосніше повторив він, позираючи в бік Задрики і Шотер, що накинула на плечі плед, а на обличчя вуаль. Лице зачервонілося у неї, наче од сорому, і вона, вихопивши руку з під руки Ферапонта Івановича, крокувала сама, безпорадно шукаючи знайомих у юрбі.

Її очі наткнулися на Орлова і вона мигнула, викликаючи до себе.

— Я стомлена польотом. Будьте ласкаві, доведіть мене до найближчої квартири, хоч би вашого знайомого. Я хочу одпочити.

Голос Фріди Йоганівни звучав, як переливна нота далекої флейти. Був у ньому і наказ, і прохання, і жіноча невгамовність, що споріднювала її—незвичну особу для літунських кол—зі страшенно цікавою рисою спортсменів—одчайдушністю.

— Проведіть. Бачте, я бліда?

Поява жінки на аеродромі, та ще в такий ранній час, заінтригувала присутніх і тому не дивно, що кілька сот очей занурили погляд у її очі, вражені красою невідомої жінки.

Розмовляючи, вони докрокували до домівки Штепи і раптом зупинилися перед хвірткою, зачаровані зеленим сяйвом ранку і красою жіночого тіла, що шалено крутилося в садочку на спортивному турніку.

— Овва!—гукнуло із вікна і чиясь постать метнулася поза кущами. Лише хряснуло під п'ятими і зашелестіли віти...

Читач безумовно зацікавлений появою в попередніх розділах Мар'янки, що справила, очевидно, на нього таке вражіння, яке справляє сонце, кидаючи раз-по-раз проміння у прориви хмар.

Напевно він уже сподівається почути від автора про комсомольське кохання то що. Але чекайте... Буде все! Ми ведемо широку спіраль, щоб, звужуючи і звужуючи, нарешті затягнути мертву петлю і змалювати трагічний стан робітників, інженерів авіо-заводу № Ікс.

Шотер і Орлов зупинилися перед надзвичайним видовищем.

Мар'янка на превелике диво робила на турніку ризиковані вправи і щойно гукала на когось, немов знала, що він вибіжить на зустріч і захопиться її одчайдушним кружанням на літках.

— Овва!

— Овва,—відгукнулося в кущах.

— Рахуй,—крикнула Мар'яна на юнака і зі страшенною хуткістю закружляла навкруги залізної труби.

— Раз!

— Два! Три, чотири, п'ять... сім, вісім! Стоп,—заволав юнак раптово, переляканий бліднуватою кольором Мар'янчиної шкіри на вилицях.

— Досить!

Проте, Мар'янка махнула ногами і злетіла в повітря, блиснувши пружними м'язами на виточених, вирізьблених стегнах.

— Досить,—закричав знову юнак. І підбігши, вхопив її за п'яту, зупинив, стяг з турніка і весело труснув її, раптом нахилившись вустами над її лобом.

Юнак потримав Мар'янку на руках і подумав: цілувати чи ні? Але задумано відвів очі назад і... не поцілував!

Потім поставив на ноги і легенько ущипнув за шию.

— Тікай!

І ледви дівчина відхилилася, скрикнувши од несподіванки, як пролунав запит Віталія Павловича.

— Косенко спить?

— А хто це питає?—раптом здивувалася Мар'янка і вийшла на кругову стежку садка, щоб бачити, хто питає.

Шотер розпливалась усмішкою. Донька Штепи була зодягнена в легкий спортивний костюм. Біла блузка з нашитою п'ятикутною зіркою і голубим комірчиком чудово обгортала стан, немов виточений на найкращому токарному станку. Вона вільно облягала в'юнку спину, груди пукатими горбочками випирали крізь матерію. Сині шаровари не досягли колін і бовталися з кожним рухом здорового тіла.

Орлов з особливою цікавістю оглянув постать комсомолки і з холодною заздрістю подумав:

— От кому й кого кохати! Отут треба шукати здорового кохання!

За Мар'янкою вийшов на стежку юнак, теж у спортивному одязі. Він гордовито позирнув на інженера і його супутницю.

— Доброго здоров'я, спортсмени!

— Доброго ранку,—одповіли разом Мар'янка і Пічета.

— Косенко спить?

— Ми не знаємо. Ось подивіться на цього папіреця, може він що вам скаже.

Пічета підвів їх до дверей і показав на клапоть прищипленого до стіни паперу.

Бюлетень сну.—15 липня ц. р.

Ліг о 4.20 ночі. Мушу встати в 6.30. Коли хто з ангару прийде по мене, прошу не будити, і взагалі не заважати. Лише в надзвичайному випадку дозволяю стукати в двері в 6.00. Цінуюте відпочинок завантаженої людини.

Л. К.

— Як це прекрасно,—захопилася Шотер. Яка простота і зорганізованість. Це—вища істота. Він, кажуть, винахідник?

— Так, громадяно,—ствердив Пічета.

— Віталій Павловичу, гадаю, ви познайомите мене?

— Гаразд. Я завжди ваш слуга.

Орлов вийняв годинника. Стрілка нуднувато повзла по цифрах і ніяк не могла дістатися шости годин.

— Ви маєте щось передати?

— Ми хотіли покликати його до ангарів. На перевірку машин перед польотом,—казала Шотер.

Пічета і Штепина мовчали.

— Він має спати ще сорок хвилин,—ніяково промовив інженер і попрохав у Мар'янки дозволу посидіти в садочку на якійсь лавочці.

Та дозволила. І от вони пройшли між кольористих клумб із квітками, любовно оброблених руками дівчини і политих із лійки по сході сонця.

Чистота, культура, уважність почувалася на кожному клаптику землі.
— Це дивно. Щоб там якась „язикомолка“ могла займатися політикою, спортом і квітами. І Фріда нахилилася над клумбами, дивуючись тонкому смакові робітниці.

Поміж кущами троянд, бузку, смородини розташувалися зелені смуги трави, що перетинали дуже красиві визерунки квітів.

Пічета і Штепина повернулися до турника і знову ризиковано гойдалися, стрибали, ставали, підтягалися. Але робили це не так захоплено, як до приходу інженера.

А Шотер і Орлов сиділи на лавочці і зрідка милувалися спортивною красою дівочих рухів та помахами жилих рук юнака. Шотер кокетливо зазірала у вічі і немов ненароком притулила щоку до плеча чоловіка.

Він спокійно зрозумів це, помітивши, як на скронях у неї легенько тримтять сині жилки, припав вустами спершу до її лоба, потім носика, а затім і губ.

Вона тихо одштовхнула його, шепнула, що він „делікатний нахаба“ і знову, немов не навмисно, підставила лоба під вуси зголоднілого Віталія Павловича.

— Навіщо ви?..—схвильовано, шепотом запитала вона.

— А чому ні?—і собі запитав Орлов.

— Тоді... чекайте бенкета!

І озирнулася примружено, насолоджуючись природою робітничого виселку, садків, пасік і далекої алеї тополів, що розгортали свої віти од вітру, немов прапори з зеленими письменами.

12. КЛЕЙСТЕР „ПРОТИ“

О семій годині Косенко вийшов свіжий, умитий, і привітав Орлова та Шотер. Він сказав, що двоє відер колодязної води змили з нього холодний піт перевтоми, що обшаровує шкіру під час нічної роботи. Шотер додала, що нема кращої поезії для інженера і взагалі робітника-організатора, як праця, як нічні думи.

З ними він давно дружить і запевняє усіх знайомих про особливе щастя, яке відчуває людина, схилившись над книгою, кресленням, планом, коли сплять люди і коли панує золотава тиша зірок. Тоді—так приємно працювати! О, тоді мозок наповняється соками крові, його вже не висотує день і цілком віддає затишним думам!

Вони йдуть лавами, струнками, непорушними і, немов військо Олександра Македонського, дістаються найдальших узгір творчого надхнення.

— Ви—молодець,—з робленим захватом вигукнула Шотер.

— А багато ти зробив?—звернувся до нього Орлов.

— Завтра увечері робота буде готова. Вона—наслідок трьохрічного думання і вчення. Зараз я добудовую думки, так би мовити, будую для свого будинку дах.

— І працюєте лише вночі?

— Так. День у мене забрав завод і праця, а ніч я залишив для себе і майбутнього.

За цим він попрохав її побути ще в садочку і побіг до турніка.

— Що ви маєте робити?

— Набрати зарядки на сьогоднішній день.

Від спортивного майданчика, що улаштували собі за дозволом Штепи кваліфіковані майстри і молодь, долітав сміх, регіт, зойки і жарти.

— Як я бачу,—зауважила Фріда,—всі літуни хворі на спорт!

— Цілком правдиво,—пояснив Орлов. Вони всі у минулому—спортсмени, фізкультурники, бігуни, шофери, жокеї, гонщики, навіть,

акробати. Кожний з них раніш, ніж став авіатором, пізнав долю спортсмена. От чому ви й бачите Косенка та інших на турніку. А молодь, звичайно, іде за батьками.

Шотер не знала цього і загадала собі обов'язково прискорити хід подій, накреслених нею ще в Харкові, коли для неї раптом відкрилося життя з непізнаними, страшенно цікавими можливостями.

— Це краще для мене,—думала вона,—спортсмени завжди мають іншу будову вдачі й розуму.

За десять хвилин Косенко розім'яв м'язи, розігнав кров і повернувся з Пічетою та Мар'янкою. Лука і молодь переглядалися, жартували.

— Пора й на аеродром.

* * *

У вісім годин на аеродромі публіки було до двох тисяч. Переважали неорганізовані гуртки роззяв і нахабна малеча.

У дев'ять народу набралось до п'яти тисяч. А коли закінчили перевірку моторів з позиченими у Таубе пропелерами, надійшли частини гарнізону і профспілки залізничників, маталістів, харчосмаківців з прапорами. На полі розмістилося до 16.000 людей.

Над ангаром полихали пурпурові стяги з гаслами.

Шотер і Орлов блукали поміж народом. А Задрика, немов нічого й не було, ходив за ними слідом і прохав Фріду Йоганівну бути посередником між німцями і ним, бо, на нещастя, він забув німецьку мову.

Всі часто дивилися в чисте небо. Хмаринки зникали одна за одною. Присутні чекали на прибуття літаків.

І ось, метеоролог перший помітив на сході дві тонюсінькі рисочки з темною крапкою в центрі. Він скрикнув од радості і махнув сигнальним прапорцем,* одночасно розпустивши парусний мішок, який мав показати літунові напрям вітру і силу його.

Оригінальне вітрило надулося і твердо уставилося на зюд-вест. Широкий брезентовий конус стиха заворушився, надутий вітром.

— Комт! „Сва-Н“ комт! Іде! „Сва-Н“ іде! — вигукнула Фріда Шотер і вибігла на чисте поле, щоб краще бачити, як наближається, виростає на очах літак.

І цікаво...

Ледви новина пурхнула по вустах, як маси зарушилися і посунули вперед—на зустріч харківчанам.

Шум раптом почав спадати, затихати і через дві-три хвилини п'ятнадцятитисячна юрба застигла в чеканні.

Надзвичайний знак! Ви чули коли небудь, як замовкає прибой вечірніх вод на великих ріках? Спостерігали ви, як змінюються ноти морського шквалу, коли він, одбешкетувавши, враз знесилоється і немов губить себе в глибинах морських. Наче розтає, як сніг, і нарешті морем опановує дивний, дивний штиль, великий спокій.

Так в одну хвилину розтанув гамір людський. На аеродромі настала сонячна тиша, прозора, немов вітринне скло.

15.000 притамували дихання і жадібно припали очима до силуета літака, що вже кружляв над масами, зрідка пихкаючи одпрацьованим газом. Мотор то мурмотів, то зупинявся. І всі чули, як тонко дзвinyть металеві стойки.

— Ах! Цей незабутній згук,—прошепотів хтось серед такої тиші, що шепіт цей почули навіть за тридцять метрів.

— Стойки дзвонять, наче колоски стиглого жита,—додав невідомий хлопець.

Літак спустився ще нижче й промайнув над головами, задертими догори.

— Комт,—повторила Шотер.

— Комт, та не той,—урвав Задрика.

Літак притисся до землі і закутив розмолотою землею. За ним погнався один із станційних механиків і коли „Сва-Н“ затримав хід, схопився за стабілізатора й уміло почав скеровувати аероплана до ангара.

Пропелер іще дзижчав, але не так лунко, і тому крізь рідину куряви і прозорого диму стали помітні окремі помаху гвинта.

Мотор мурликав, як котик, і зрештою втомлений дорогою, заснув, настобурчивши запилені циліндри.

З кабіни вискочив Клейстер і літун, попереджуючи його, гукнув вартовому по аеродрому:

— „Сва-Н“ пройшов 430 кілометрів за 3 години і 40 хвилин. В дорозі не трапилося нічого, коли не рахувати перегрівання карбюраторів і випадкового загасання свічки.

Вартовий записав це в книгу, зробив ще кілька запитань і лише тоді дозволив завести літака в ангар.

Там на нього вмить насіла група механиків і мотористів і з шаленим темпом праці почала обмивати його, чистити, розбирати.

Струмки води полилися по долівці й потьоками потекли по спеціальній трубі.

Задрика, Шотер і Орлов весело привіталися і завели розмову, що нагадала Косенкові (він стояв недалеко) монотонний брязкіт заводських барабанів.

У цю мить над полем знову знявся шум мовної мішанини. Всім уподобався плавний, мов реверанс, спуск літака. Прибуття Клейстера дало тему для розмов, і коли б був величезний фіксатор-фонограф, можна було б записати все, що сьогодні робітники думали про його приліт.

— Косенко, чого ж ти соромишся?—услесливо звернувся до нього Клейстер. Іди сюди.

Лука підійшов укупі з Сидорук і Мар'янкою.

— Ну-с, які твої думки про це свято?—запитав Арнольд.

— Власне, ніякі. Воно ще не дало масам того, що потрібно,—одповів Лука, гречно усміхаючись.

— Що їм треба?

— Про це говорить гасло! Он на стінах ангара!

Арнольд прочитав:

„... своєю власною рукою“.

Вираз елегантності зник на його обличчі і воно посіріло.

— Не розумію!

— Так я поясню,—втрутився Сидорук і запитав, чому він нехтує творчими силами заводу що до будування власних...

— Тому, що ми замовили теми кількох винаходів німцям і нашим старим професорам.

— А Косенко?

Арнольд покрутив вуса, ніяково поглянув на обох і повільно одказав:

— Коли маємо кращі сили, на що нам Косенко? Ви, товаришу, забули, що плановість—перший принцип соціалізму.

Косенко почервонів од образи і, промовчавши кілька секунд, стримано заявив:

— Тим гірше для Синдикату. Проте, я працюю і гадаю, що моя настирливість доведе мене до мети.

Арнольд стис губи і сухо зауважив:

— Ви вже три роки працюєте. І задарма. Лише угробили час і сили. Одне...—доказав Клейстер—я нічого не маю проти майбутніх винаходів. Це—ваша особиста справа. Я підходжу формально і нікому не забороняю займатися цим. Але ви мусите оцінювати ситуацію і знати, що німці досвідченіші за вас! Нам не треба відкривати старих Америк!

Обурений Лука відійшов од нього і поплентав до Сального, щоб умовитися з ним про фігурне літання.

А Сидорук почав суперечку з Арнольдом що до використання „Сальмсонів“. Та голова Синдикату був непорушний і послався на якийсь заплутаний обіжник, що, мовляв, за кордоном уже роблять літуни не по 160 HP, як у „Сальмсона“, а по 400 HP (кінських сил). Значить, лінія Синдикату цілком послідовна, бо ні Клейстер, ні хто інший з членів правління не бажає, щоб Республіка використовувала якісь іржаві покидьки імперіялістичної війни.

Німці прилетіли пізніше. Клейстер дуже бучно стрічав їх.

13. БАНКЕТ З ІЛЮМІНАЦІЄЮ

Лише в п'ять годин вечора скінчилося авіо-свято.

Та Клейстер не чекав кінця, і вкупі з Задрикою і Шотер помчав на автомобілях до будинку, що належав Авіо-Синдикатові.

Інженери зайняли окремі кімнати, а механики, за власною згодою, взяли одну велику, обставлену віденськими меблями.

Один із німецьких механиків особливо цікавився сучасним станом „Советії“, як він уживав Союз Республік.

Він вихваляв місто, його стрункі бульвари, вулиці, взивав речі кращими іменами, ніж вони того заслуговували.

Відпочивши з дороги, німці потім поїхали дивитися на руїни печер, до пам'ятників Маркса, Хмельницького, до Лаври. Софійський собор уподобався першому інженерові, тому самому, що мав кішку. Механик же „советіст“ (так його прозивали колеги в Німеччині) розчаровано оглянувши будову, позолочені бані і не стримався, позіхнув:

— Не люблю стародавньої трухлявини. На жаль, руський нарід надто закоханий у своїй Помпеї, Геркулануми. Це забобон,—промовив він і попрохав шофера рушати далі.

Німці не спішили оглядати завод, odkладаючи на завтра.

— Після-завтра ми полетимо до Харкова!

У сім вони повернулися і знову методично відпочили за вечірнім чаєм.

На своє здивовання Фріда Йоганівна зустріла у вітальні Орлова.

— Ви вже тут?

— Так, я на банкет.

— Але заждіть. Раніш поїдемо в оперу. Банкет ми почнемо по аристократичному, не раніш 12-ої години ночі.

* * *

Банкет розпочинався ілюмінаційним вибухом у саду синдикатського будинка—на краю міста—по той бік Дніпра.

— Чудово! О, який оригінальний нічний краєвид!—казали німці, смакуючи кожний вогник на будівлях, мостах, пароплавах.

Київ палав світляками. Вогні видиралися вгору і немов зливалися з зірками. Мереживо вогнене спускалося вниз і ламкими стовпчиками відбивалося в хвилях великої річки.

— Салют,—крикнула на балконі Фріда—одна з перших ініціаторів банкету.

І виконуючи наказа, три чоловіки, що стали за оксамитними ялинками, сіпнули за мотузи. Ракети трьох кольорів полинули вгору з шипінням і, розірвавшись у височині, залили сад чарівним сяйвом.

— Червоний, жовтий і зелений!—в запалі виголосив Орлов, слідкуючи, як військові ракети посмужили небо трьома фарбами.

— Це кольори імператорського прапора, мої друзі,—галасливо сказала Фріда гостям по-німецькому.

Затим пустили три червоні ракети, як символ республіканського прапора України.

Німці засміялися, подякували і зайняли місця за столами на широкій веранді.

На столах було повно.

Інженери-чужинці сіли в центрі, праворуч—Клейстер, Задрика, ліворуч—Орлов і Шотер.

Далі сіли інженери і техперсонал авіо-заводу, кілька літунів. Косенко не прийшов, зайнятий кресленням.

Були артисти й артистки, запрошені Шотер для участі в концерті, що мав відбутися в саду після дванадцяти, вночі.

Два майстри-німці сіли в другому кінці стола напроти рон'є-ракетівців, утворивши два бігуни, до яких пристало намагнічене залізо.

Перший підвівся Клейстер і наповнив бокал шампанським. Всі зробили те саме.

— Найперший тост я виголошую за наших шановних гостей, закордонних друзів. Я певний у великих наслідках сумісної праці, я щиро і сміло кажу:

„Хай машина буде тлом нашої спілки, ось той літак, що справді подолав велетня, найбільший океан Всесвіту—повітряний океан! Я вірю, що людина науки і техніки—найбезкорисніша людина на світі. Це і лише це з'єднує нас і змушує триматись нових зв'язків. Я виголошую славу німцям-інженерам і кричу:

„Хай живе всесвітня солідарність інженерії!“.

Виголосивши тоста, Арнольд Карлович швидко випив кубок і налив собі другий.

Підвівся для відповіді інженер—пан Н. Мужній, великий, з обтесаним лобом і обличчям (голився що-дня)—він привітно оглянув присутніх, вклонився Клейстерові, Задриці і Фріді і заговорив з якимсь металічним піднесенням:

— Росіяни й українці!

Вислухайте мене—німця й переконайтесь, що все, що я скажу, стоюється майбутнього і філософів прийдешнього!

Нині для авіації—простори стають нулем. Сотні кілометрів для неї—проста візита до кожного вашого знайомого. Ви можете, поснідавши в Берліні, пообідавши в Варшаві, вечеряти в Києві, а ночувати в Харкові.

Значить—наші літаки у змозі облетіти півсвіту і, як бумеранг, повернутися додому. Авіація не знає меж, не знає кордонів! І я користуюсь нагодою, щоб твердо сказати:

— Добридень, авіатори—янголи залізного майбутнього! Слава і честь вам—хто розтоптав металічною п'ятою безмежний небесний простір!

Не будемо передавати усіх промов і тостів. Адже кожний читач чув про них, і тому неекономно, з нашим прагненням до основної мети, втрачати слова і час.

Через годину німці попрохали дістати пива і незабаром кілька дюжин ящиків стояло в окремій кімнаті.

— Хай живе українська ковбаса і німецьке пиво,—вигукував Клейстер і пив з Задрикою за здоров'я Фріди Йоганівни.

Фріда пила за всіх і за кожного окремо, але робила це так красиво, що між банкетниками почалося приємне змагання за оволодіння її дорогою ніжною чарочкою. Задрика встиг сісти позаду неї і весь час шепотів на вухо компліменти, бажаючи як-небудь звільнити Фріду од тонкої романтичної розмови, яку вів з нею Віталій Павлович.

— Як би його одшити?—думав він про Орлова.

Жінка почувала, що два супротивники не залишать її, раптом вибачилась, підсіла до німців, що лагідно сперечалися на теми машинерії.

Вечера була в розгарі. Дехто пив уже, не рахуючи чарок, у деяких гостей шуміло в головах.

І чудно пролунав несподіваний заклик вийти на моріжок у саду і подивитися на фантастичні хороводи учениць балетної школи.

— Просимо! Просимо,—повторював Клейстер і, показавши Фріді на німців-майстрів, послав її за ними. Гості поволі виходили в сад, але і з балкону було видно, що сад за ці півтори години значно змінив свій вигляд.

В саду горіло фантастичне сяйво. Відкїля воно йшло, спершу ніхто не міг розгадати. Але хутко таємницю відкрили. На верхів'ях ялинок, на спеціально встановлених блюдах горіли, запалені бензином, рафінадні голови цукру вагою до двох кілограмів.

П'ять ялинок палало цим оригінальним світлом і він падав униз на зелену тмянь, проводячи по стежках саду довгі смуги фіолетового вогню і червоно-синіх тіней.

Смуги тяглися в глибину радіальними проміннями і спадали на клавіатуру величезного синього піяніна, над якою стрибало збіговище страхітливих духів. Тіні метушилися і, немов довгими прозорими смичками, грали на протягнених струнах безмовні пісні.

Гості розмістилися по лавах, поставлених у затишних місцях.

Над усім панувала сутінь.

Учениці балетної школи, розмальовані і прибрані, крутилися навкруги дерев жовто-димними плямами. Вони гамірно сміялись і пролітали веселою ланкою повз здивованих гостей.

В напівтемряві риси зтушовувались. Молоді балерини, жартуючи, зривали віти ялинок і легенько кололи усіх, хто смів доторкнутися їх, або зачепити словом.

— Це—мара чи марсіянський краєвид?—ошелешений зупинився Задрика і його серце кудись упало од незвичайного зворушення.

Сине полум'я на цукрі манірно гойдалося, немов гордий гребінь золотого півня.

Фріда, посадивши німців, притьмом одбігла і через три хвилини повернулася в іншому одязі чорної амазонки.

— Танго смерти,—гукнув Клейстер, що бачив у Харкові оцей танок у виконанні Фріди.

Хвилина—і Шотер поважно попливла двійником смерти по моріжку. Руки тонких рук, повних стислої сили танка, вигинистий стан і раптові скиди тонких ніг—все це сподобалося авіаторам обох національностей і вони щиро висловлювали своє задоволення.

Фріда пішла танцювати з власного бажання і розкидистими рухами одразу причарувала мужчин.

Орлов мрійно стежив за нею, а Задрика перебігав з місця на місце і милувався істеричними позами танго.

А тим часом один з майстрів покинув лаву і звернувся до Орлова з незрозумілим у цих обставинах запитанням:

— Хто тут комуніст?

Напевно німець мав рацію питати так, щоб застерегти од чогось, що було в думках інших чужинців чи що. Але Орлов нервово схопився і злий, що мрії його перервалися, неохоче відповів:

— Я—не комуніст.

Німець по черзі питав руських, всі одмовлялися відповідати і лише Задрика та Клейстер підвели на нього солодкі, блискучі очі і ніяково відповіли:

— Ви маєте щось сказати?

— Так! Не про солідарність пана Н., а про робітничу!

— Тоді ви побачите комуніста завтра!

Німець, ображений у найкращих почуттях, одійшов, і, незадоволений банкетом, непомітно вийшов до вітальні. Щоб забути неприємність, узяв книжку і почав читати.

Дзигарі розкололи тишу вітальні лункими ударами. Була година ночі.

14. ПИВНА ДУЕЛЯ

Після танку, упавши від знесилля, Фріда війнула долонею на Віталія Павловича, і інженер за мить опинився біля неї.

— Доведіть мене до альтанки,—шепотом промовила вона і поправила волосся на голові.

Орлов майже підхопив танцюристку на руки і повів її сріблясто-синьою стежкою в один із зарослих закутків саду, де височила темною банею альтанка з мармуровими колонами.

Німці були підвелися, щоб подякувати за художнє виконання танго, але Орлов так хутко потяг її за руку, що вона ледви встигла стиснути руки трьом чоловікам.

— Шануймо мистецтво танку,—урочисто басив Клейстер, мандруючи з Задрикою за Шотер і Орловим. Вони умовились вистежити їх і поглузувати.

Жінка йшла, похитуючись і злегка опираючись на руку кавалера.

— Ви, здається, шепотіли в танку якісь три слова?—перервав Орлов стомлене мовчання.

— Так, мені шелестіли ялинки. В ніжних зорях, обвіяні темним вітром небес, вони шепотіли—„іх лібе діх“.

— І ви повторювали ці слова?

— Так, я шепотіла: „я люблю тебе“.

— Кому?

— Тому, хто почув би мене!

Орлов повернув обличчя до неї і в вогкому сяйві рафінадних голів помітив, що вона задумано позирає на небо, немов чекає на сміливість мужчини, на його непрошений поцілунок.

— Ви чули ці слова?—урвала вона.

— Так! Я почув!

— І зрозуміли?

— Зрозумів, що мушу берегти свою волю і що маю шукати вільного кохання.

— А що таке, на ваш погляд, кохання?—повернулася вона слоновим блиском зубів.

— Кохання—це спорт. Це—змагання сердець за щастя. А життя—це спортмайданчик, що по ньому біжать, перестрибують перепони, здираються по канатах, підводяться на руках, кружляють на турніку. Сильний, міцний, тривалий, загартований іде попереду, слабкі—позаду. Хто дістається мети перший, той отримує найкращий і найбільший приз, а інші—або останні призи, або нічого.

— Ви міцні? Загартовані?

— Здається, так,—одказав він.

— Це ще треба довести. Ваша сила—немов теорема, що вимагає обов'язкового доказу!

Орлов спалахнув. Вона просто й одверто натякала. Як це так? Він її покохав, але вона вимагає від нього—доказу в коханні. Гаразд. Хай буде так! Вона—вільна і він вільний! Вони не заковують себе кайданами Гіменея, не вступають до шлюбу! А значить він завжди буде зустрічати в ній самостійність, яка безперечно прикрашує вдачу жінок і робить її ще більш дорогоцінною для закоханого чоловіка.

Хай буде такі. Він її зараз цілуватиме, але раніш вони сядуть в альтанці—на канапку і широко-широко поговорять. Це треба зробити неодмінно, щоб застосувати собі спокійне життя з Шотер. Він любить волю і звичайно не дозволить собі деспотично оволодіти жінкою. Він—не тиран!

Він цінить аристократизм у коханні!

Стиха розмовляючи, вони дійшли до альтанки. Там висіла темрява, і немов кучугурою чорного снігу, розтавала під ногами.

Так-так! Ось—вони в альтанці! Ось—сідають, спочатку поговорять. А за тим—уже й кохання з доказом пропонованої теореми.

Повний крапих слів для визнання, заплутаний ними по руках і ногах, Орлов не міг вимовити жодного складу—і весь запас фраз наче б то розплився, як тала вода у повідь.

— Ну—чого ж ви замовкли?

Орлов підвів голову й обвив рукою стан співбесідниці.

— Ну, говоріть. Доводьте,—знову сказала Фріда Йоганівна.

Орлов ошелешений мовчав і слухав, чи не зашелестіла трава. Може хто за ними йшов? Може ці чорти завадять йому? Здається, хтось ішов?

Тиша притамовано повзла і котятком любим терлася об лице, об голову.

Тоді Орлов повторив ранкову спробу. Він тихенько нахилив голову Шотер і впився в вуста, роздратований мовчанням ночі і одсвітами палаючих дукрових голів.

Тут Орлов відчував, що падає в вогу прірву, падає до безкраю.

— Ти кохаєш мене? Чого ти мовчиш?

Віталій Павлович ледви набрався сил сказати три слова, як чиясь рука простяглася з двома великими лопуховими листками, накрила його голову, і благовійно співочим речитативом промимрило:

— Бог на поміч! Веселіться й розмножуйтесь і плодіть поросят ваших.

Як сказала, так і зникла. Орлов умиць схопився з місця і, покинувши Шотер на канапі, погнався за нахабою.

На нещастя, той перечепився об грудку, впав і по згуку інженер узяв вірний напрям. В наступну мить він опинився на втікачеві.

— Гидота! Мерзотник, ти смів підглядати?

Але втікач був сильний, підвівся і стис Орлова так, що у того звилися руки.

— На дуелю викликаю тебе! За образу жіночої честі!—пронизливо заволав Орлов і став скликати публіку, одночасно міркуючи, кого б запросити на ролі секундантів. І, на великий жаль, не було рукавички, щоб дотриматись славетної традиції.

В саду біля альтанки зчинився великий галас. Бігли німці, бігли руські, українці і занепокоєно розводили руками над двома тілами, що не випускали один одного і всіма голосами роздирали повітря:

— На дуелю! На дуелю!

— Яка нині дуеля, коли радвлда не визнає дуелі й карає за це. Це віджиток феодальних звичок!

— Честь мусить бути захищена! Тут образили найкращі людські почуття!

Словом, Орлов виявив себе надзвичайно шляхетним і непримирним ворогом. Як його не вмовляли руські, яким спокійним тоном не розмовляв напівп'яний Клейстер, він настоював на одному: дуеля!

Дуеля—ось той вихід із прикрого становища, що мав врятувати їх обох від сорому!

— На наганах чи шаблюках—вибір залишаю шановному супротивникові!

Фріда впала в нестямі й над нею заметушився Клейстер. Її понесли до будинку.

Задрика розгубився й боявся, як радянський громадянин, взяти участь у кривавій розправі, що зветься поєдинком. За те симпатії до витонченості старої культури тягли до себе й він довго вагався:

— Я не визнаю дуелі! Мене виключають з КП!

— Боягуз!

Сварка набрала нових форм. Німці мовчали й дехто радився між собою. Нарешті становище врятував ні хто інший, як інженер пан Н., що був призначений за головного консультанта „Рон'є-Ракета“ на Україні.

— Панове,—сказав він,—поєдинок спричинить до пролиття крові. Це некультурно й по-варварському. Коли ж ви змагаєтесь за жінку й за оборону її чести, то моя пропозиція виведе вас із тупика. Прошу: за чудесним звичаєм німецьких студентів—ви умовляєтесь зі своїм, ворогом пити пиво однаковими порціями без перестану, до безтями до тієї пори, поки переповнений шлунок не витримає й трісне на радість переможця!

— Ви погоджуєтесь із цим?—захоплено запитав Орлов у Задрики.

Ферапонт Іванович довго мовчав, і нарешті безвільно кивнув головою. Хай уже! Мовляв, прекрасну звичку закордонної молоді треба підтримати у нас і дати перший приклад виконання чужоземних культурних норм.

— За дуелю вас судитимуть, як за вбивство, за артикулами кримінального кодексу,—урвав пан Н.—ви робите злочин власними руками! А в пивному змаганні нема злочину, бо кожний з власної волі робить собі смерть. Перед склянками ви почуватимете себе лише добровільними самогубцями-дуелянтами!

Пан Н. по-адвокатському жонглював і ствердив свої міркування прикладами з власного життя. Наслідок промови стався незвичайний. Всі повірили залізній логіці німця. Задрика згодився з чужинцем. Орлов охоче прийняв звістку про змагання й послав людей за ящиками пильзенського пива „Шульц“.

Ферапонт, незадоволений зворотом справи, похмуро поклав голову на долоні й подумав про хибність власної вдачі.

Хутко принесли пиво. Орлов виставив на кожному боці по три дюжини. Ліву колону—для себе, праві—для Задрики. Поруч сіли два секунданти—дотримуючись церемоніальних формальностей, почали рахувати кількість випитого пива. Німці оточили й зацікавлено дивилися на застиглих ворогів.

Орлов сміливо перекинув пляшку й біла воркотлива піна полилася в склянку. Око його горіло гнівом і вперто стежило за змінами фарб, за грою рум'янцю в Задрики.

Так почалася пивна дуеля, цей лютий поєдинок шклянок, дике змагання пухирчастої піни. Жовті струмки лилися з горловин „Шульц“, творили пільзенські ріки й зливалися в шлунках, що розбухали, розтягалися, не в змозі вмістити приплив пивної юшки.

Орлов скажено вирибав шклянку з рук секунданта і, пришептуючи щось, хутко підносив до рота й випивав. Він пив без кінця. Ось кінчилася перша півдюжина. Ось у голові зашуміло, а всередині занило камінними болями неможливого тиснення. Він пив! Ось спорожніла дев'ята пляшка, скроні набухли од навали отруйної крові й голова попливла в папуаських кружляннях. Все зникло, люди, кімната, замість них лишилася перед очима холодна мармурова дошка, залита цілком брудними потьокками пивного прибою. Очі випливали в збитій піні й злякано перекосилися, стрибаючи по стелі, долівці, стіні й людях.

Все змішалося. Було пиво—зовні. Тепер воно в жилах, в шлунку, б'є жовтими батогами знівечене тіло. Серце стиснув жак. Орлов почув себе непевним у перемозі, згубив свою рівновагу, віру в мету й нині очманіло зазирає у розкриті совині очі Ферапонта Івановича, немов там відкрився йому таємний бог, що готовий зараз же втрутитись у справу захисту честі.

Задрика спершу не відставав і за вимогою секунданта без рахунку ковтає і ковтає обридлий напій. Орлова похапливість турбувала його. Тому він раніше за Орлова схопив пляшку з другої дюжини і просто по-собачому випив її з горловини.

Далі в головах обох затанцювали дивовижні мрії, якісь колисливі істоти, що жартовливо штовхали їх то в один бік, то в другий.

Життя зникло. Лишилася чорна яма, відкіля лунали вигуки секунданта. Прірва то зростала, то зменшувалася і погрожувала зеленими зубами перерізати стан.

На тринадцятій пляшці Орлова зірвало.

На п'ятнадцятій Задрика упав під стіл, але згадавши, що він бореться за оволодіння Фрідиним серцем, підвівся й, гикаючи, як купець після смачної страви, розвалився на стільці.

Через п'ять хвилин Орлову закрутило голову й він випустив пляшку на долівку. Конусна пляшка розбилася й шкло засипало граніт альтанки.

У Задрики серце пульсувало, як шатуни експресного локомотиву. Він мчав до перемоги. Але не знав, чи витримає до кінця.

Йшла третя година. На сході світліло.

По двадцятій почали дуелянти. Задрикин шунок урчав, як ведмідь, запертий у конурі, а Орлов, знесилений і збитий з пантелику порожнявою випитих пляшок, гикав і плакав. Він голосив і ледви чутно стукав по столу:

— Проклятий! Ти—не капіст. Ти—пороссяча смерть, куряча сліпота! Ти—п'єш і перебиваєш гвардійського колишнього офіцера? Га?..

В залі всі гомоніли. Німці злякались за здоров'я обох і попрохали викликати швидку допомогу.

— Я протестую!—заволав одубілий Орлов, і з останніх сил випив останню шклянку.

Тут не витримав Задрика. І з брудною міною, з виразом неможливого страждання впав уперед на стіл і ригнув жовто-гарячим водоспадом кислоти.

Готово! Орлов—на фінішу!

Директор навалився, і пляшки з шумним дзеленьчанням посунулись до краю.

Стіл перекинувся, гепнувся об скульптурний барел'єф колони й потяг за собою Ферапонта Івановича. Під ногами створилася блискотлива шкляна каша.

— Ага,—заволав осовілий Віталій Павлович,—бачиш, я переміг. Я... Читаю! Я можу роздратувати твою уяву малюванням деталей, але хай уже прочитаєш про це в окремій книзі й дізнаєшся, що в пивному змаганні на місткість шлунків і на зіпсовання їхне переміг Орлов хитрощами.

Ми спішимо! Перо летить до Косенка і до робітників.

Дуеля скінчилася. Але Орлов не міг радіти—він раптом упав на камінний паркет і закричав, наче вибух жовтого динаміту розірвав його тіло.

Фріда почула це і занепокоєна повезла його додому, до себе.

Задрику відвезли на квартиру з громовим бурчанням у кишках.

15. ВУЗЛИ ЗАВ'ЯЗУЮТЬСЯ

Німці через день виїхали до Харкова, а авіо-завод даремно чекав 15 липня Орлова й Задрику. Біля першого заходилася Шотер, а другий потрапив у лікарню, відкіля вийшов через день.

Ледви видужавши, Ферапонт Іванович узяв з коштів заводу певну суму грошей для командировки, які він страшенно кохав, і викликав до себе по телефону Косенка.

— Ви доручите мені відвезти ваші креслення?

— Так! Вони зовсім готові. Я принесу!

І смерком Лука приніс їх директорові. Дуже просив поберегти їх, не загубити, не прогавити.

— Я працював над ними безліч ночей! А задумав проекта ще в 1920 році. Для мене нема зараз коштовнішого нічого в світі, як оці аркуші!

Задрика пообіцяв. Навіть більше—ложартував:

— Коли вони дорожче для вас за жінку, я зайду в Загс і повинчаю вас обох!

З тим пакунком довгих, синіх та білих листів поїхав Задрика до Харкова. Але він не цинив чужої роботи. Креслення лежало в купе, м'ялося, і кожний злодій міг ухопити їх, наприклад, шпигун, чи хто.

Прибувши до міста о другій годині ночі, директор узяв автомобіля й поїхав до готелю.

В „Червоному Готелі“—розмова:

— Есть місця?

— З'їзд Рад—жодного вільного номера!—одповів швейцар.

З досадою Задрика поїхав до кращого готелю.

В „Спартак“—сонний привратник сказав просто:

— З'їзд рад і Сесія Комнезаму. Містов—нет і не будіт!

Шофер повіз тоді до „Южної“.

— Делегати політнаради УВО!

Те саме трапилось і в „Червоному Воїні“. У всіх гарних готелях місць, як навмисно, не було. Стомлений, сердитий Ферапонт мусив їздити од найкращого до кращого, од цього—до гіршого, од гіршого—до поганого і... але куди ж далі? Всі найліпші готелі—переповнено! Що робити серед ночі—поважному, відповідальному директорові?

Кінець кінцем виручив шофер. Він підвівся на місці і шепотом промовив:

— Тут есть хорошая дівчонка з колишніх благородних дівиць. Ціна буде не більша за стоянку і супокійло в готелі! Гаразд?

— Везіть... За хвилину авто мчав вулицями Харкова, кружляв перевулками й завіз його невідомо куди. Як потім не згадував Задрика

шляху, не міг згадати. Завіз кудись до невідомого будинку й з особливою церемоніальністю повів на третій поверх. Тут його стрінула жінка в кучерях, блакитна й осяяна довгим чеканням гостя.

— Ось вам, знайомтесь...

Шофер пішов назад, а Задрика лишився з нею, з солодкою марою.

І спав Задрика, і були з ним—три тисячі заводських грошей, чотирьох власних і двадцять три аркуші Косенкових креслень.

Револьвер він поклав під подушку й мрійно-солодко, як великий хлопчик, заснув.

Ельза раптом підвелася й, глянувши суворо на гостя, вихопила револьвера, сховала його і знов лягла. Грошей і речей поки не чипала, хоча зацікавилась синім пакунком креслень.

* * *

18 липня Пічета з Косенком умовлялися з замісником директора. Зайшли до кабінету Задрики й потрапили на два цікаві документи.

О р д е р № 307
Відпустити Ф. Шотер
300 (триста) пудів авіа-
ційної стали по 50 коп. пуд
Директор . . . . .
Діловод . . . . .
Сума—150 крб.

Розцінка Авто-Син-
дикату
Стальавіаційна—втрубках—
за метр — 5 крб. 00 коп.
На пуд іде—24 метри. Пуд
авіо-стали—1200 крб. . . . .
. . . . . Сума—36.000 крб.

— Що це?—з невимовним жахом скрикнув Косенко.

— Тридцять шість тисяч?—повторив Пічета.

— Збиток на 35.850 карб!

— Збиток на одній сталі!

Обидва нахилилися над столами, обурливо розгорнули папери.

— Значить, на мій винахід, для власного радянського літака не дають матеріалу? А таку коштовну річ, як авіо-сталь, віддають на вироблення ліжок для більшої насолоди університетських міщан, на глум жаднучим тевтонам?

Косенко мовчав. Пічета мовчав. І це мовчання стало за найбільший вираз болю та образи.

Мовчання—шабель духовної сили. Нема без цього впертості! Прикушений язик—перший свідок нестримних бажань, яким непотрібні м'якотілі, безкостні підсолоджені слова.

— А я працюватиму. Зламаю їх,—стиха проговорив він.

— Не візьмуть нас! Ні!

І як відгук, пролунав рівний тенор інженера-конструктора:

— Я все життя говоритиму про крила!—Колись сказав геніяльний Леонардо-да-Вінчі в XV сторіччі.

І зовсім не відав бідолашний Лука, що його проект уже в Харкові—в руках дуже відповідальної особи, в руках... повіі.

А трапилося це так:

Двері Ельзиної кімнати раптом заторохкотіли і в наступну мить клямка зірвалася.

Похололою рукою Задрика пошукав револьвера під подушкою.

Нема! Нема його для одсічі ворожих людей, що увійшли у масках до квартири.

— Ага?! Любий інженере! Ви не бійтеся! Ми грабуємо, але гуманно. Ми дуже цінімо волю людини і лишаємо ноги вільними від взуття, плечі—від шуб та пальт, руки—од перстнів, браслетів, годинників; ми

звільняємо ваші кешені від ваги грошей! Хіба це може кому не подобатись?

Голова шайки підійшов до ліжка, і, поки відповідальний директор тримтів од жаху і слізного здивування, обшукав його речі.

Після ретельного обшуку, бандити забрали все, навіть одяг шановного Задрики і його довгоносе „шимі“. Бандит у мить пізнав закордонний матеріал і рішив, що Ельза допомогла йому в дуже великій справі. Він надумав нагородити її за рахунок Задрики.

— Мені все до вподоби,—проговорила вона.

— Тоді ми все лишимо собі, а його в одних кальсонах викинемо на двір!

І настали жакливі хвилини. Ельза вхопила креслення, розв'язала їх, щоб пошукати таємно захованих речей. Але вона не зрозуміла нічогоісінько. І голова повії даремно заглядала в таємниці винаходу.

Одне вразило її—суворість і простота малюнку.

Вона хотіла висловити подяку директорові за такий красивий малюнок, та головний із злодіїв вихопив креслення й з огидою жбурнув у кут.

— Не заважай мені!

Через хвилину він наказав йому стати на підвіконня й стрибати вниз... з ікс-поверхової височини. Задрика завив від жаху й відмовився робити „авіо-спіраль“ на брук.

Тоді за непокору бандити підтягли його до розчиненого вікна, розгойдали зі всієї сили й кинули в темряву.

Тільки блиснули білі кальсони Задрики, в повітрі пролунав вигук жаху та зашаруділи віти деревця, що на нього впав боягуз-директор.

Він закричав, але даремно.

Бо не знав, що це за будинок, що це за вулиця, з якого вікна і з якого будинку викинули його!

В одній білизні він побіг по темних тротуарах. З неба струмив дощ і він, підсковзнувшись, шубовстнув у калюжу.

Креслення винаходу попало в непевні руки!

А Косенко спав у цей час в Штепіній квартирі. Остання згадка про сьогоднішню розмову поволі зникала в голові і лише світилися останні слова, що сказав Фогель, німецький механік, залишений у Києві на авіо-заводі.

— Я шукаю справжнього комуніста. Я чув про ваш винахід. І застерігаю вас од близького знайомства з рон'е-ракетовцями. Це—капіталістична фірма і вона використовує своє становище. Вони чи викрадуть, чи скопіюють ваші креслення. Бо знайте, єсть солідарність міжнародна інженерії, і єсть солідарність наша, соціалістична! Я дуже люблю „Советію“, щоб зрадити її за-ради додаткової вартости для ворожих кешень.

Швидко й ці думки заснули глибоким сном перевтоми. Косенко не знав, не відав, які руки тримають його покреслені аркуші, де стоїть багатозначний символічний напис:

„Все життя я говоритиму про крила“.

Кінець другої частини.

